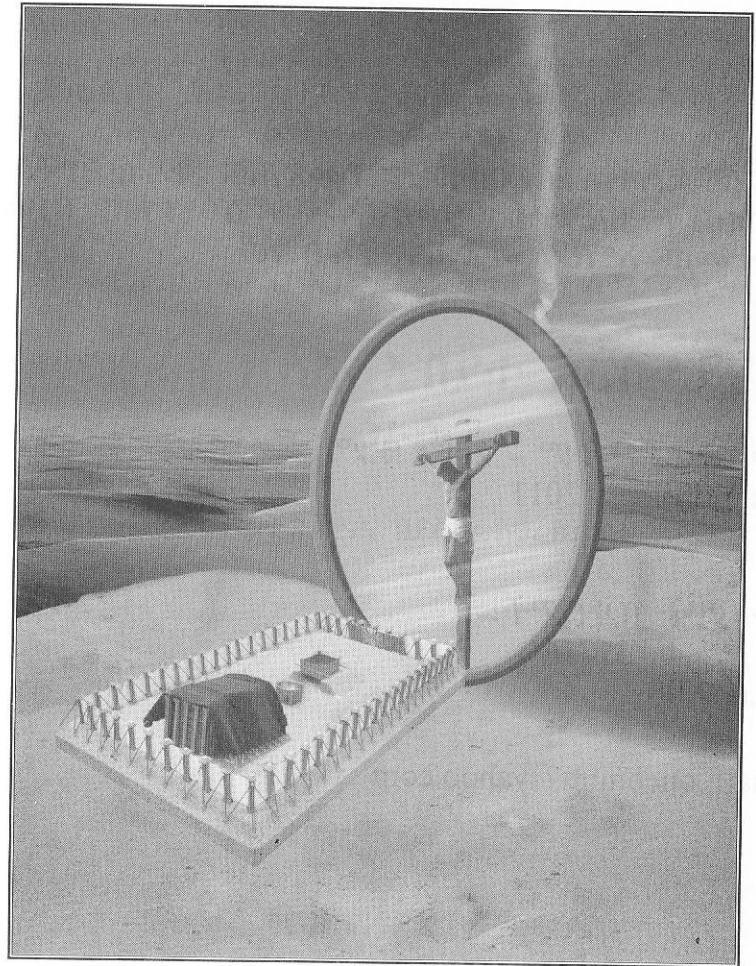

የቀደመው ክብር

የብሉይ ኪዳን ዳሰሳ

መልሳቸው መስፍን (ዶ/ር)

የቅጂ መብት - © መልሳቸው መስፍን - 2003
© Melisachew Mesfin - 2011

በክፍሉ ካልተጠቀሰ በስተቀር የመጽሐፍ ቅዱስ ጥቅሶች
የተወሰዱት በኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር በ1962
ከታተመው አማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ ነው።

የመጀመሪያ እትም - 2003 ዓ.ም.
First printing - 2011

አስተያየት ቢኖርዎት፡-
ፖ. ሣ. ቁ. 31716
አዲስ አበባ

Email: onebmtm@yahoo.com

አበርክቶ

ይህን የቀደመው ክብር የተሰኘውን
የብሉይ ኪዳን ዳሳሳ መጽሐፍ፡-
በነቢይ ሐኒሆ፤ ድንግል ትፁንሳለች ልጅም ትወልዳለች፤
ስሙንም አማኑኤል ይሉታል፤ እንደተባለው

ከድንግል ማርያም የተወለደው ኢየሱስ ክርስቶስ
ዓለምን ከጋጢአት የሚያድን
የእግዚአብሔር አንድያ ልጅ መሆኑን ለሚያምኑ

በምድራችን ላሉ አብያተ ክርስቲያናት
ሁሉ

በትሕትናና በደስታ አበረክታለሁ።

ማውጫ

መግቢያ	7
ክፍል አንድ፡- የሕግ መጻሕፍት	12
ምዕራፍ 1፡- አሪት ዘፍጥረት	13
ምዕራፍ 2፡- አሪት ዘጸዓት	19
ምዕራፍ 3፡- አሪት ዘሌዋውያን	30
ምዕራፍ 4፡- አሪት ዘኑልቁ	35
ምዕራፍ 5፡- አሪት ዘዳግም	39
ክፍል ሁለት፡- የታሪክ መጻሕፍት	43
ምዕራፍ 6፡- መጽሐፈ ኢየሱስ	44
ምዕራፍ 7፡- መጽሐፈ መሳፍንት	48
ምዕራፍ 8፡- መጽሐፈ ሩት	52
ምዕራፍ 9፡- መጽሐፈ ሳሙኤል ቀዳማዊ	55
ምዕራፍ 10፡- መጽሐፈ ሳሙኤል ካልዕ	59
ምዕራፍ 11፡- መጽሐፈ ነገሥት ቀዳማዊ	64
ምዕራፍ 12፡- መጽሐፈ ነገሥት ካልዕ	68
ዜና መዋዕል	74
ምዕራፍ 13፡- ዜና መዋዕል ቀዳማዊ	75
ምዕራፍ 14፡- ዜና መዋዕል ካልዕ	78
ምዕራፍ 15፡- መጽሐፈ ዕዝራ	82
ምዕራፍ 16፡- መጽሐፈ ነህምያ	86
ምዕራፍ 17፡- መጽሐፈ አስቴር	89
ክፍል ሦስት፡- የቅኔና የጥበብ መጻሕፍት	92
ምዕራፍ 18፡- መጽሐፈ ኢዮብ	94
ምዕራፍ 19፡- መዝሙረ ዳዊት	99
ምዕራፍ 20፡- መጽሐፈ ምሳሌ	104
ምዕራፍ 21፡- መጽሐፈ መክብብ	109
ምዕራፍ 22፡- መጋልያ መጋልይ	113

ክፍል አራት፡- የነቢያት መጻሕፍት -----	116
ክፍል 4.1፡- ታላላቅ ነቢያት -----	118
ምዕራፍ 23፡- ትንቢተ ኢሳይያስ -----	119
ምዕራፍ 24፡- ትንቢተ ኤርምያስ -----	124
ምዕራፍ 25፡- ሰቆቃወ ኤርምያስ -----	129
ምዕራፍ 26፡- ትንቢተ ሕዝቅኤል -----	132
ምዕራፍ 27፡- ትንቢተ ዳንኤል -----	136
ክፍል 4.2፡- ደቂቅ ነቢያት፡፡ -----	140
ምዕራፍ 28፡- ትንቢተ ሆሴዕ -----	141
ምዕራፍ 29፡- ትንቢተ አሞጽ -----	144
ምዕራፍ 30፡- ትንቢተ ሚክያስ -----	147
ምዕራፍ 31፡- ትንቢተ ኢዩኤል -----	150
ምዕራፍ 32፡- ትንቢተ አብድዩ -----	153
ምዕራፍ 33፡- ትንቢተ ዮናስ -----	155
ምዕራፍ 34፡- ትንቢተ ናሆም -----	158
ምዕራፍ 35፡- ትንቢተ ዕንባቆም -----	160
ምዕራፍ 36፡- ትንቢተ ሶፎንያስ -----	162
ምዕራፍ 37፡- ትንቢተ ሐጌ -----	164
ምዕራፍ 38፡- ትንቢተ ዘክርያስ -----	167
ምዕራፍ 39፡- ትንቢተ ሚልክያስ -----	170
ማጠቃለያ -----	173
ዋቢ መጻሕፍት -----	177

መግቢያ

ብሉይ ማለት ያረጀ፤ የነበረ፤ ጥንታዊ፤ አሮጌ ማለት ከሆነ ብሉይ ኪዳንን ማጥናት ለምን ያስፈልጋል? በ21ኛው ክፍለ ዘመን ለምትገኝ ቤተ ክርስቲያን ከተጻፉ ከ2000 ዓመታት በላይ የሆኑትን መጻሕፍት ማጥናት ከታሪካዊነቱ ያለፈ መንፈሳዊ ጠቂሜታው ምንድን ነው? የሚሉ ጥያቄዎች ሊያስነሳ ይችላል፡፡ ብሉይ ኪዳንን የማጥናት ጥቅምና አስፈላጊነት አዲስ ኪዳንን እንደማጥናት ነው፡፡

ብሉይ ኪዳንን የማጥናት አስፈላጊነት፡፡

♦ በዘመናት የማይለወጠውን የእግዚአብሔርን ማንነት፤ ባሕርይና አሠራሩን ስለሚያሳዩና ይህም ዘላለማዊ እውነት በመሆኑ ነው፡፡ እግዚአብሔር ሀሳቡን መናገር የጀመረው በብሉይ ኪዳን ነው፡፡ ‘እኔ አምላክ ነኝ፤ ሌላም የለምና፤ ...በመጀመሪያ መጨረሻውን ...እነግራለሁ፤ ምክሬ ትጽናለች ፈቃዴንም ሁሉ እፈጽማለሁ’ (ኢሳ 46፡9-10) ብሏል፡፡

♦ ሁለቱም ብሉይ ኪዳንና አዲስ ኪዳን ከአንዱ ከሕያው እግዚአብሔር የተሰጡ የቀደመና የአሁን ኪዳኖች ስለሆኑ ነው፡፡ አዲስ ኪዳን በብሉይ ኪዳን ውስጥ ተደብቆአል፤ ብሉይ ኪዳን ደግሞ በአዲስ ኪዳን ተገልጾአል (2ቆሮ 3፡6-18)፡፡ የሁለቱም ኪዳኖች ዋና ዓላማ በኃጢአት የወደቀ ሰው ከእግዚአብሔር ጋር የሚታረቅበትንና ኅብረት የሚያደርግበትን መንገድ ማሳየት ነው፡፡

♦ ብሉይ ኪዳንና አዲስ ኪዳን የተያያዙና የመገለጥ እድገት (ቀጣይነት) የሚታይባቸው የአንድ መጽሐፍ የተያያዙ ክፍሎች ስለሆኑ ነው፡፡ ከኢየሱስ ክርስቶስ መወለድና እድገት ጋር በተያያዘ በብሉይ ኪዳን የተነገረው በአዲስ ኪዳን ተፈጽሞአል (ማቴ 2፡15፤ 18፡23)፡፡ በብሉይ ኪዳን መሢሕን እንደሚልክ የተናገረ እግዚአብሔር በአዲስ ኪዳን ‘...የዘመኑ ፍጻሜ በደረሰ ጊዜ እግዚአብሔር ከሴት የተወለደውን...ልጁን ላከ’ (ገላ 4፡4-5)፡፡

♦ የቀደመው ኪዳን ለአዲሱ ጥላ፤ አዲስ ኪዳን ለቀደመው ፍጻሜ ስለሆነ ነው፡፡ አዲስ ኪዳን እስከሚመጣ ድረስ ብሉይ ኪዳን የተሸፈነ ነበር፤ መጋረጃው በክርስቶስ ተገፈፈ (2ቆሮ 3፡14)፡፡

✦ በአዲስ ኪዳን የተፈጸመውና በመፈጸም ላይ ያለው ትንቢትና ምሳሌ ሁሉ በብሉይ ኪዳን እንደተጻፈው ለመሆኑ መለኪያና ማመሳከሪያ ስለሆነ ነው። (ለምሳሌ ያህል ማቴ 5:17-18፤ ማቴ 26:54፤ ሉቃ 24:44 ይመልከቱ)።

✦ ብሉይ ኪዳን ምሳሌ እንዲሆንልን ለትምህርታችን የተጻፈ ስለሆነ ነው። ሐዋርያው ጳውሎስ «በመጽናትና መጻሕፍት በሚሰጡት መጽናናት ተስፋ ይሆንልን ዘንድ አስቀድሞ የተጻፈው ሁሉ ለትምህርታችን ተጽፎአልና» (ሮሜ 15:4፤ 1ቆሮ 10:11፤) በማለት በአጠቃላይ የብሉይ ኪዳንን መጻሕፍት የማጽናናትና ትምህርታዊ ጠቃሚነት ያስገነዝባል።

የዳሰሳው ይዘት፡፡

ቃሉ እንደሚያመለክተው «የመጽሐፍ ዳሰሳ» ስለ አንድ መጽሐፍ የሚቀርብ ዝርዝር ማብራሪያ ሳይሆን የመጽሐፉን ይዘትና ዋና ሀሳብ ለማግኘት የሚደረግ አጭር ጥናት ነው። ይህም ማለት ለምሳሌ ያህል የኢትዮጵያን ካርታ በአንድ ገጽ ላይ የሚመለከት ሰው አዲስ አበባ ከተማ የሚገኝበትን ቦታ ያያል። ሆኖም መርካቶ ወይም አራት ኪሎ የሚገኝበትን ቦታ ማየት ለሚፈልግ የአዲስ አበባ ካርታ ለብቻው ያስፈልገዋል። በተመሳሳይ ሁኔታ ይህ የብሉይ ኪዳን ዳሰሳ ጥናት እንደመሆኑ ለየመጽሐፉ ዝርዝር ማብራሪያ አልቀረበም።

በተጨማሪም

- ✦ ስለ እያንዳንዱ መጽሐፍ አጻጻፍና ቀኖና ማብራራት፤¹
- ✦ ለእያንዳንዱ መጽሐፍ ታሪካዊ ዳራና መልከዓ ምድራዊ አቀማመጡን መተንተን፤
- ✦ ሥነ መለኮታዊ ትንታኔዎችን በጥልቀት መስጠት፤
- ✦ ለየመጽሐፉ በጸሐፊዎች ማንነት ላይ የሚቀርቡ የተለያዩ አመለካከቶችን በጥልቀት መተንተን የዚህ ጥናት ትኩረት አይደለም።

¹ ይህን በሚመለከት መልሳቸው መስፍን (1999 ዓ.ም.)፤ «ሁለት አፍ ካለው ይልቅ የበረታ ስለታም ሰይፍ (መጽሐፍ ቅዱስ)፤ አንድነት ማተሚያ ድርጅት ይመልከቱ።

ይህ ዳሰሳ ለእያንዳንዱ መጽሐፍ የጸሐፊው ማንነት፤ የተጻፈበት ጊዜ፤ ዋናው ሀሳብ፤ ቁልፍ ጥቅሶች፤ የመጽሐፉ አከፋፈል (አስተዋጽዖ)፤ ወዘተ በሚሉ ነጥቦች ተመሳሳይ አቀራረብ አለው። እንዲሁም በየመጽሐፉ ክርስቶስ እንዴት እንደተገለጸና የመጽሐፉን ዋና ትምህርት በማሳየት ላይ ትኩረት ያደርጋል።

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት አመዳደብ፡፡

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት በመልእክታቸው ተመሳሳይነትና ከተጻፉበት ጊዜ አንጻር በ4 ክፍሎች ይመደባሉ። እነዚህም የሕግ መጻሕፍት፤ የታሪክ መጻሕፍት፤ የቅኔና የጥበብ መጻሕፍት እና የነቢያት መጻሕፍት ናቸው። (ሠንጠረዥ 1)።

ሠንጠረዥ 1

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት አመዳደብ²

የብሉይ ኪዳን 39 መጻሕፍት									
የሕግ መጻሕፍት 5	የታሪክ መጻሕፍት		የቅኔና የጥበብ መጻሕፍት 5	የነቢያት መጻሕፍት					
	12			17					
	ክምርኮ በፊት 7	ክምርኮ በኋላ 5		ታላላቅ ነቢያት 5	ደቂቅ ነቢያት 12				
				ክምርኮ በፊት 2	ክምርኮ በኋላ 3	ክምርኮ በፊት 8	ክምርኮ ጊዜ 1	ክምርኮ በኋላ 3	
ዘፍጥረት	ኢያሱ	1ኛዜና	ኢዮብ	ኢሳይያስ	ሰቃይ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ
ዘጸናት	መሳፍንት	2ኛዜና	መዝሙር	ኤርምያስ	ሰቃይ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ
ዘሊዋውን	ፋት	ፅዝራ	ምሳሌ	ሕዝቅኤል	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ
ዘትልቁ	1ኛሳሙኤል	ነህምያ	መዝሙር	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ
ዘጻገም	2ኛሳሙኤል	አስቴር	መጋልያ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ	ዘላለኝ
	1ኛነገሥት								
	2ኛነገሥት								

የታሪክና ግጥም ጽሑፎች የተከፈሉት መጽሐፍ በአብዛኛው የያዘውን የአጻጻፍ ስልት በመከተል ነው። ሆኖም በታሪክ ጽሑፎች ውስጥ ቅኔያዊ ወይም በግጥም ይዘት የቀረበ ክፍል እንደሚኖር ይታወቃል፤ ለምሳሌም ያህል ዘፍ 49:1-27፤ 1ዜና 16:7-36 ይመልከቱ። እንዲሁም ትንቢታዊ መልእክቶች በሕግና (ዘጸ 18:15-16) በታሪክ መጻሕፍት (1ሳሙ 17:45-47) ይገኛሉ።

² እያሁድ የሚጠቀሙበት ብሉይ ኪዳን በይዘቱ ከ39ኙ መጻሕፍት ጋር አንድ ሆኖ 24 መጻሕፍትን ይዟል። አከፋፈሉም የሕግ (5)፤ የነቢያት(8) እና የቅኔ (11) በማለት ይመደባቸዋል። ይህ በሉቃ 24:44 ከተገለጸው አመዳደብ ጋር ይስማማል።

በዚህ አመዳደብ መሠረት መጽሐፎቹን በ4 ክፍሎች በመክፈልና ለ39ኛ መጻሕፍት የምዕራፍ ቁጥር በመስጠት በቅድም ተከተል ቀርቦአል። እያንዳንዱ መጽሐፍ የተጻፈበትን ጊዜ በተመለከተ መረጃው የተወሰደው ከራዮሪ³ ነው።

የዓመታት አቆጣጠር።

ክርስቶስ ልደት በፊት የነበረው ዘመን በተለያየ አጠራር ማለትም ዓመተ ዓለም (ዓ.ዓ.)፤ ቅድመ ክርስቶስ ዓለም (ቅክዓ)፤ ቅድመ ልደት ክርስቶስ (ቅልክ)፤ ክርስቶስ ልደት በፊት (ክልበ) ተብሎ ይጠራል። ይህ ዳሰሳ የተጠቀመው ዓ.ዓ. የሚለውን ነው።

ክርስቶስ ልደት በኋላ ያለው ዘመን ዓመተ ምሕረት (ዓ.ም.) ይባላል። ለምሳሌ 2003 ዓ.ም. ማለት ኢየሱስ ክርስቶስ ከድንግል ማርያም ከተወለደ 2003 ዓመት ሆነ ማለት ነው። ክርስቶስ ልደት በፊት ያለው ዘመን ዓመተ ዓለም (ዓ.ዓ.) በመባል ይታወቃል። የዓ.ዓ. መነሻ ጊዜ ባይታወቅም መድረሻው ግን የክርስቶስ ልደት በመሆኑ የብሉይ ኪዳን ዘመን አቆጣጠር ድርጊቱ ከተፈጸመበት ጊዜ አንስቶ ወደ ታች ወደ ክርስቶስ ልደት እየቀነሰ ይመጣል። ነቢዩ ኢሳይያስ የነበረው በ700 ዓ.ዓ. ነው ማለት ክርስቶስ ከመወለዱ ከ700 ዓመት በፊት ነበረ ማለት ነው።

ምሳሌ (ታይፕ) በብሉይ ኪዳን።

ብሉይ ኪዳን ብዙ ምሳሌ (ታይፕ⁴) የያዘ መጽሐፍ ነው። ምሳሌ (ወይም ታይፕ) በሥነ መለኮት ጥናት⁵ ከፍተኛ ቦታ አለው። አምሳል ወይም ምሳሌ የሚለው ቃል ወደፊት በሙላት የሚገለጥን መለኮታዊ እውነት አስቀድሞ የሚጠቁም «አመልካች» ነው። ይህም መጽሐፍ ቅዱስ «...አዳም ይመጣ ዘንድ ላለው

ለእርሱ አምሳሉ ነውና» (ሮሜ 5:14)፤ «... እንደተመኙ እኛ ደግሞ እንዳንመኝ ይህ ምሳሌ ሆነልን» (1ቆሮ 10:6) «...እንደ ምሳሌ ሆነባቸው» (10:11)፤ «ለሰማያዊ ነገር ምሳሌና ጥላ የሚሆነውን ያገለግላሉ» (ዕብ 8:5) እንደሚለው ነው።

የብሉይ ኪዳን ምሳሌ ወይም ታይፕ ሁሉ በከፍተኛ ደረጃ ወይም በሙላት የሚፈጸመው በክርስቶስ ነው። መጽሐፍ «እግዚአብሔር የሰጠው የተስፋ ቃል ሁሉ አዎን ማለት በእርሱ (በክርስቶስ) ነውና» (1ቆሮ 1:20) እንዲሁም «በዘመን ፍጻሜ ይደረግ ዘንድ ያለው አሳብም በሰማይና በምድር ያለውን ሁሉ በክርስቶስ ለመጠቅለል ነው» (ኤፌ 1:10) ይላልና። ይህ ጥናት ስለ ክርስቶስ የሚያመለክቱ ዋና ዋና ምሳሌዎችን (ታይፖሎጂስ) በየመጽሐፉ አቅርቦአል።

መጽሐፉ የተዘጋጀበት ዓላማ።

ይህን መጽሐፍ ለማዘጋጀት ያነሳሳኝ ዋና ምክንያት «የነገረውን ቤተ ክርስቲያን ዛሬ መሥራት» በሚል ትኩረት እግዚአብሔር ለጀመረውና በአገር አቀፍ ደረጃ በፍጥነት በማደግ ላይ ለሚገኘው «እግዚአብሔርን የሚያውቅና የሚፈራው ትውልድ» የማሳደግ ታላቅ ሥራ ማሟያ እንዲሆን በማሰብ ነው። እግዚአብሔር በዓመታት ውስጥ በቸርነቱ ያስተማረኝን እንደ መነሻ በመውሰድና ከሌሎች መጻሕፍት ያገኘሁትን ትምህርት በመጨመር በእግዚአብሔር ጸጋ ይህን አጭር ማብራሪያ አዘጋጅቻለሁ። በይዘቱ «ሙሉ» ነው ብዬ ባላስብም ለመነሻነት እንዲያገለግል ለቤተ ክርስቲያን ሳቀርብ በደስታ ነው።

ይህ ዳሰሳ ይበልጥ በብሉይ ኪዳን ትምህርታዊነት ላይ ትኩረት እንዲያደርግ ታስቦ የተዘጋጀ በመሆኑ የመጽሐፉ አንባቢ አቀራረቡ ከተለመደው የመጽሐፍ ዳሰሳ አቀራረብ የተለየ ሆኖ በያገኘው ልዩነቱ ከትኩረቱ የተነሣ መሆኑን ለማሳሰብ እወዳለሁ።

በመጨረሻም የመጽሐፉን ረቂቅ በማንበብ ጠቃሚ አስተያየታቸውን የሰጡኝን መምህር ዘለለው አርጋው፤ ፓስተር ፍጹም መክብብ፤ ወንጌላዊ ጥበቡ ተገኝና ወንጌላዊ የኋላሽት ሙከራ ላመሰግን እወዳለሁ። እግዚአብሔር ይባርካቸው።

ክብር ሁሉ ለእግዚአብሔር ይሁን።

³ Ryrie Study Bible: New International Bible (1986), Moody Press, Chicago.

⁴ A "type" has been properly defined as: "A pre-ordained representative relationship which certain persons, events and institutions of the Old Testament bear to corresponding persons, events, and institutions in the New Testament" (Bernard Ramm, Protestant Biblical Interpretation, Boston: W.A. Wilde company, 1956, pp. 208-209).

⁵ "A "type" in the language of theology, is a special example, symbol, or picture that God designed beforehand, and that he placed in history at an earlier point in time in order to point forward to a later, larger fulfillment", ESV Study Bible, p.25.

ክፍል አንድ የሕግ መጻሕፍት

የብሉይ ኪዳን የመጀመሪያዎቹ አምስት መጻሕፍት እግዚአብሔር በሙሴ በኩል ለእስራኤላውያን የሰጠውን ሕግ ስለያዙ የሕግ መጻሕፍት ተብለው ይታወቃሉ። በግሪክ ፔንታቴክ፤ በዕብራይስጥ ቶራ፤ በግዕዝ አራት ይባላሉ። ትርጓሜውም ፔንታቴክ⁶ 'አምስት መጻሕፍት'፤ ቶራ፤ ሕግ (ወይም ትምህርት)፤ አራት 'ሕግ' ማለት ነው። እነዚህ መጻሕፍት ከፍጥረት መጀመሪያ ሙሴ እስከሞተበት ጊዜ ያለውን ዘመን ያጠቃልላሉ።

በእነዚህ መጻሕፍት ውስጥ ያሉት ሕጎች የሙሴ ሕግ (ኢያ 8:31፤ 17:23፤ ሉቃ 2:23)፤ የጌታ ሕግ (2ዜና 17:9፤ ሉቃ 2:23-24)፤ የእግዚአብሔር ሕግ (2ዜና 31:3፤ ነህ 8:18፤ ኢያ 24:26) ተብለውም ይጠራሉ።

አምስቱ የሕግ መጻሕፍት የተጻፉት በሙሴ ነው (ዘጸ 17:14፤ 24:4፤ 34:27፤ ዘሌ 1:1-2)። ከእስራኤላውያን ምርኮ በኋላ የተጻፉ መጻሕፍት በሙሴ እንደተጻፉ ይመስክራሉ (ነህ 8:1፤ 13:1፤ 2ዜና 25:4፤ 35:12)። ጌታ ኢየሱስም ስለ ሙሴ መጽሐፍ ተናግሯል (ማር 12:26)። ሙሴ እርሱ በነበረበት ዘመን ያለውንና ከእርሱም በፊት የነበረውን ታሪክ በመንፈስ ቅዱስ ምሪት እንደጻፈው የቀደሙ የቤተ ክርስቲያን አባቶች ተቀብለውታል።

በመጽሐፍ ቅዱስ ካሉት ትልልቅ ቃል ኪዳኖች መካከል ሁለቱ ማለትም በእግዚአብሔርና በአብርሃም መካከል (ዘጸ 12፤ 15) እና በእግዚአብሔርና በሙሴ (በእስራኤል) መካከል (ዘጸ 19:5-6) የተደረጉት ቃል ኪዳኖች በእነዚህ መጻሕፍት ውስጥ ይገኛሉ።

የአምስቱ የሕግ መጻሕፍት ዳሳሳ ከዚህ ቀጥሎ ቀርቦአል። የመጻሕፍቱ ዋና ትኩረት የሚከተለው ነው።

- ♦ ዘፍጥረት፡- የመጀመሪያ ነገሮች
- ♦ ዘጻፃት፡- ነጻ መውጣት
- ♦ ዘሌዋውያን፡- አምልኮና ቅድስና
- ♦ ዘኑልቁ፡- የምድረ በጻ ጉዞ
- ♦ ዘዳግም፡- የእግዚአብሔርን ቃል መጠበቅ

ምዕራፍ 1፡- አራት ዘፍጥረት

ጸሐፊው፡- ሙሴ ነው።

የተጻፈበት ጊዜ፡- 1450-1410 ዓ.ዓ.። መጽሐፉ የ2200 ዓመታት ያህል ጊዜን ታሪክ ይሸፍናል።

የመጽሐፉ ስያሜ፡- አራት ዘፍጥረት ማለት የፍጥረት ሕግ እንደማለት ነው። አራት ማለት በግዕዝ ሕግ ወይም ትእዛዝ ማለት ሲሆን ዘፍጥረት ደግሞ የፍጥረት ነው።

ዋና ሰዎች፡- አዳም፤ ሔዋን፤ አቤል፤ ኖጎ፤ አብርሃም፤ ሣራ፤ ይስሐቅ፤ ርብቃ፤ ዔሳው፤ ያዕቆብ፤ ራሔል፤ ዮሴፍ።

ዋና ሀሳብ፡- አራት ዘፍጥረት የመጀመሪያ ነገሮች መጽሐፍ ነው። በመጽሐፍ ቅዱስ የምናገኛቸው ዋና የሥነ መለኮት ርዕሶች የፍጥረት መጀመር፤ የወንድና ሴት መፈጠር፤ የኃጢአት መግባትና የሰው ውድቀት፤ የደህንነት ተስፋ መሰጠት፤ የጋብቻ መጀመር፤ የሥራ ጀማሪ፤ ወዘተ በዚህ መጽሐፍ ይገኛሉ። ዘፍጥረት የመፈጠር፤ የውድቀትና የመነሳት መጽሐፍ ነው።⁸ ለሰው ልጅ ከኃጢአት መዋጀት ተስፋ የተገባበት መጽሐፍ ነው።

ተደጋጋሚ ቃል፡- 'ልደት ወይም ትውልድ' (5:1፤ 6:9፤ 10:1፤ 11:10፤ 27፤ 25:12፤ 19፤ 36:1፤ 37:1) 9 ጊዜ መደጋገሙ መጽሐፉ ስለ ትውልዶች እንደሚናገር ይጠቁማል። የዘፍጥረት መጽሐፍ በአዲስ ኪዳን ከ42 ጊዜ በላይ ተጠቅሶአል። አብርሃም፤ ሶዶምና ጎሞራ፤ ኖጎ፤ የጥፋት ውኃ፤ በተደጋጋሚ ተጠቀሰው ይገኛሉ።

⁸ J. B. Nicholson Jr. notes that the story of Genesis can be told in three words:

- Generation by Divine power (ch 1-2),
- Degeneration by human rebellion (ch 3-),
- Regeneration by Divine love (ch 12-); D.N. Wilson, 2009, Old Testament Survey, Feedbooks.

⁶ Gk- Pentateuk- <five volumed>.

⁷ Hb. Torah- <instruction, teaching, doctrine>.

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች:-

- ♦ በመጀመሪያ እግዚአብሔር ሰማይንና ምድርን ፈጠረ (1:1)።
- ♦ እግዚአብሔርም ሰውን በመልኩ ፈጠረ፤ በእግዚአብሔር መልክ ፈጠረው፤ ወንድና ሴት አድርጎ ፈጠራቸው (1:27)።
- ♦ በአንተና በሴቲቱ መካከል፤ በዘርህና በዘርዋም መካከል ጠላትነትን አደርጋለሁ፤ እርሱ ራሱን ይቀጠቅጣል፤ አንተም ሰኩናውን ትቀጠቅጣለህ (3:15)።
- ♦ አብራምም የዘጠና ዘጠኝ ዓመት ሰው በሆነ ጊዜ እግዚአብሔር ለአብራም ተገልጦለትና። እኔ ኤልሻዳይ ነኝ፤ በፊቴ ተመላለስ፤ ፍጹምም ሁን፤ ቃል ኪዳኔንም በእኔና በአንተ መካከል አደርጋለሁ፤ እጅግም አበዛሃለሁ አለው። አብራምም በግምባሩ ወደቀ፤ እግዚአብሔርም እንዲህ ብሎ ተናገረው። እነሆ፤ ቃል ኪዳኔ ከአንተ ጋር ነው፤ ለብዙ አሕዛብም አባት ትሆናለህ (17:1-4)።
- ♦ እግዚአብሔርም አብርሃምን አለው። ካረጀሁ በኋላ በውኑ እወልዳለሁን? ስትል ሣራ ለምን ሳቀች? በውኑ ለእግዚአብሔር የሚሳነው ነገር አለን? የዛሬ ዓመት እንደ ዛሬው ጊዜ ወደ አንተ እመለሳለሁ፤ ሣራም ልጅን ታገኛለች (18:13-14)።
- ♦ እንዲህም አለው፡- ሊነጋ አቀላልቶአልና ልቀቀኝ። እርሱም፡- ካልባረክኸኝ አልሰቅቅህም አለው። እንዲህም አለው፡- ስምህ ማን ነው? እርሱም፡- ያዕቆብ ነኝ አለው። አለውም፡- ከእንግዲህ ወዲህ ስምህ እስራኤል ይባል እንጂ ያዕቆብ አይባል፤ ከእግዚአብሔር ከሰውም ጋር ታገለህ አሸንፈሃልና (32:26-28)።

የመጽሐፉ አከፋፈል፡- መጽሐፉ በ5 ዋና ክፍሎች ይከፈላል።

1. የፍጥረት አጀማመርና የመጀመሪያዎቹ ዘመናት (ምዕ 1-11)
2. አብርሃም (12-25)
3. ይስሐቅ (24-25)
4. ያዕቆብ (25-36)
5. ዮሴፍ (37-50)

1. የፍጥረት አጀማመርና የመጀመሪያዎቹ ዘመናት፡- በዚህ ክፍል 5 ትልልቅ ሁኔታዎች ይገኛሉ። የእግዚአብሔር የመፍጠር ሥራና ሰው በኤደን ገነት የነበረው ሕይወት (1-2)፤

የሔዋን በእባብ መፈተንና የሰው በኃጢአት መውደቅ (3)፤ የቃዋንና አቤል ታሪክ (4)፤ በጻድቅ ኖን ዘመን የሰው ልጅ የደረሰበት የኃጢአት ክፍታና የምድር በጥፋት ውኃ መጥፋት (6-9)፤ የባቤል ግንብ፤ የቋንቋ መደባለቅና የሰው ዘር በምድር ሁሉ መበተን (11)። አዳም ቃል ኪዳኔን ተላለፈ (ሆሴ 6:7)። እግዚአብሔርም ከገነት አስወጣው ተስፋን ደግሞ ሰጠው። በአንተና በሴቲቱ መካከል፤ በዘርህና በዘርዋም መካከል ጠላትነትን አደርጋለሁ፤ እርሱ ራሱን ይቀጠቅጣል፤ አንተም ሰኩናውን ትቀጠቅጣለህ (ዘፍ 3:15) የሚለው ቃል ሰው በዲያብሎስ ተፈትኖ ከወደቀበት ኃጢአት ውስጥ የሚወጣበት ተስፋ የተነገረበት የመጀመሪያው የደህንነት ተስፋ ነው። ይህም የመጀመሪያው የወንጌል ስብከት በመባል ይታወቃል።⁹

2. አብርሃም፡- እግዚአብሔር ለራሱ ሕዝብን ያወጣው አንድን ሰው አብርሃምን ከወገኖቹ ለይቶ ከመጥራት ጀምሮ ነው። እግዚአብሔር ለአብርሃም በገባው ቃል ኪዳን (ዘፍ 12:1-3፤ 15:1-21፤ 17:1-9) አራት ክፍሎች አሉት። እነርሱም ለአብርሃም የሚኖርበት ምድር መስጠት፤ ታላቅ ሕዝብ መሆን (ታላቅ ስምና ትውልድ)፤ ለበረከት መሆን (የሚባርኩት በእርሱ እንደሚባረኩ) እና በእርሱ በኩል የምድር ሕዝብ ሁሉ መባረክ ናቸው። እግዚአብሔር ስሙን ከአብራም ወደ አብርሃም¹⁰ ቀየረለት።

ለአብርሃም የተሰጠው ቃል ኪዳን በአብርሃም መታዘዝና አስመታዘዝ¹¹ ላይ ያልተመሠረተ ዘላለማዊ ቃል ኪዳን ነው (ዘፍ 17:7፤19)። አብርሃም ብዙ ልጆች (ዘሮች) ቢኖሩትም በእርሱ በኩል የምድር ሕዝብ ሁሉ እንደሚባረክ እግዚአብሔር የገባለት ኪዳን ግን ለዘሩ (ከሣራ ለሚወለደው ልጅ) ብቻ ነው (ዘፍ 22:15-18)። ይህም ክርስቶስ የሚመጣበት ዘር ነው። ለአብርሃምና ለዘሩም የተስፋው ቃል ተነገረ። ስለ ብዙዎች እንደሚነገር፡- ለዘሮቹም አይልም፤ ስለ አንድ እንደሚነገር ግን፡- ለዘርህም ይላል፤ እርሱም ክርስቶስ ነው (ገላ 3:16)። አብርሃም

⁹ "protevangelium" (first announcement of the gospel). This is the first promise of a coming redeemer.

¹⁰ ሕፍ ያለ አባት ከሚል ወደ «የሕዝብ አባት» Abram (high father) to Abraham (father of a multitude).

¹¹ ሆኖም ሙሴ ከነፃን ለመግባት እንደተከለከለ አብርሃም እግዚአብሔርን ባይታዘዝ ከቅጣት አያመልጥም።

በብዙ መጠበቅ ያገኘውን ልጅን ይስሐቅን መሥዋዕት አድርጎ እንዲያቀርብለት እግዚአብሔር አዘዘው። የእምነት ሰው አብርሃም ለማቅረብ ተዘጋጀ፤ ሆኖም የመሥዋዕቱን በግ እግዚአብሔር አዘጋጀ (ዕብ 11:17-19)። አብርሃም በራብ ዘመን ወደ ግብጽ ወርዶ ነበር። ወደ ከነዓን ሲመለስ ለአብርሃምና ሎጥ እንስሶች በቂ መሬት ስላለበረ ተለያዩ።

3. ይስሐቅ። ይስሐቅ አብርሃም መቶ ዓመት ሣራ ደግሞ ዘጠና ዓመት ሊሆናቸው የተወለደ የተስፋ ልጅ ነው። እግዚአብሔር ለአብርሃም የሰጠውን ተስፋ ለይስሐቅ አድሶለታል (28:13-15)። በርብቃ ማገፀን የተገፋፉት ሁለቱ የይስሐቅ ልጆች ካደጉም በኋላ በሰላም አልኖሩም። ዔሳው ብኩርናውን ስለ ምስር ወጥ ሸጠ (25:27-34፤ ዕብ 12:16-17)፤ ቢጸጸትም አላገኘውም።

4. ያዕቆብ። ያዕቆብ አባቱ ይስሐቅ ከባረከው በኋላ ዔሳውን ፈርቶ ወደ ላባ ሸሸ። በቤቴል ላለ በምድር ላይ ቆሞ ወደ ሰማይ የሚደረስ መሰላል በሕልሙ ተመለከተ። በሰማይና በምድር መካከል መቀራረብን ያመለክታል። እግዚአብሔርም የሰጠውን ተስፋ ሁሉ እንደሚፈጽምለት ተናገረው። ያዕቆብ ከላባ ቤት ሲመለስ ባደረበት ቦታ አንድ ሰው ሲታገለው አደረ። ሲነጋገም ያዕቆብ ሳልባረክኸኝ አልለቅህም ባለው ጊዜ «ጭኑን ሽሉዳ ነካው» ስሙንም እስራኤል¹² አለው። የያዕቆብ 12 ልጆች የእስራኤል 12ቱ ነገድ መሪዎች ናቸው። የእግዚአብሔር አንዱ መጠሪያ ስሙ «የአብርሃም፤ የይስሐቅ፤ የያዕቆብ» አምላክ የሚል ነው። እግዚአብሔር የሕያዋን አምላክ መሆኑን ያመለክታል (ማር 12:26-27)።

5. ዮሴፍ። የዮሴፍን ታሪክ በ4 ዋና ጊዜያት (ሁኔታዎች) ከፍሎ ማየት ይቻላል። አስቀድሞ በአባቱ ቤት የተወደደ ልጅ ነበር። በ17 ዓመቱም ህልምን አለመ። ከዚያም ወንድሞቹ ስለቀኑበት ሸጡት፤ እምነቱና ጽድቁ ተፈተነ፤ ለቀረበለት የኃጢአት መንገድ እምቢ አለ (39:7-18)። ቀጥሎ ዮሴፍ ለእግዚአብሔር ታማኝ በመሆኑ በእስር ቤት መከራ ተቀበለ። በሕልም መነሻነት በወንድሞቹ ለባርነት የተሸጠው ዮሴፍ በእስር ቤት ሆኖ ሕልም ይፈታ ነበር። የፈርዖንንም ሕልም ፈታ። በመጨረሻም በእግዚአብሔር ጊዜ ከእስር ቤት ወጣ፤ ለባርነት በተሸጠበት

¹² እስራኤል ማለት ከእግዚአብሔር ታገለ ማለት ነው።

ምድር ከፍ ከፍ አለ። አባቱንና ወንድሞቹን ከራብ ታደጉ። ሠንጠረዥ 2 የዮሴፍን የሕይወት የጊዜ ሰሌዳ ያሳያል።

ሠንጠረዥ 2
የዮሴፍ ሕይወት የጊዜ ሰሌዳ

ዕድሜው	የተፈጸመው	ዘፍጥረት
6 ዓመት	ከሀራን ወደ ከነዓን ሄደ	31:17-21
17	ህልምን አለመ	
17	ወደ ግብፅ ተሸጠ	37
28	በእስር ቤት ሕልም ፈታ	40
30	ከእስር ተፈታ፤ ተሾመ	35:28-29፤ 41:39-40
30-37	ሰባት የጥጋብ ዓመታት	41:47-52
37-44	ሰባት የርሃብ ዓመታት	41:53-47:26
39	ወንድሞቹ እህል ለመሸመት ወደ ግብፅ ወረዱ	42
	ለወንድሞቹ ይቅርታ አደረገ	45:5
56	የዮሴፍ አባት ያዕቆብ ሞተ	47:28
110	ዮሴፍ ሞተ	50:22-26

ክርስቶስ በኦሪት ዘፍጥረት መጽሐፍ።

በብሉይ ኪዳን አስቀድሞ ስለ ክርስቶስ በምሳሌ (ታይፕ) የተነገረው በዘፍ 3:15 ብአንተና በሴቲቱ መካከል፤ በዘርህና በዘርዋም መካከል ጠላትነትን አደርጋለሁ፤ እርሱ ራሱን ይቀጠቅጣል፤ አንተም ሰኩናውን ትቀጠቅጣለህ የሚለው ነው። ክፉን (ዲያብሎስን) የሚቀጠቅጠው የሴቲቱ (የሔዋንና አዳም ልጅ) የሆነው ክርስቶስ ነው። ስለዚህ ኢየሱስ ክርስቶስ በአዳም በኩል የገባውን የኃጢአት ርግማን የሻረ የመጨረሻው አዳም ነው (1ቆሮ 15:45-49)። ክርስቶስ የእባቡን ራስ የሚቀጠቅጥ (3:15)፤ የምድረ ዘር ሁሉ የሚባረኩበት (12:3) ነው።

ዋና ትምህርት፡-

እግዚአብሔር ፈጣሪና የጠፋውንም ፈላጊ ነው። መጽሐፍ ቅዱስ ሲጀምር በመጀመሪያ እግዚአብሔር ለማይና ምድርን ፈጠረ ይላል። እግዚአብሔር በቃሉ ለማይናና ምድርን ፈጠረ፤ ሰውንም ከምድር አፈር አበጀው፤ የሕይወት እስትንፋሱም እፍ አለበት። ሰውን በራሱ አምላል አበጀው። ስለሆነም ሰው ክቡር ነው (መዝ 2:4-6፤ ዕብ 2:6-8)። ይህ ሰውን የፈጠረ እግዚአብሔር ሰውን ፈላጊ ነው። አዳምን «ወዴት ነህ» ያለው ከኃጢአት ምክንያት ከተደበቀበት ቦታ

ነው። ይህ ፍለጋው ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በዘመናት ሁሉ ቀጥሎአል። ኢየሱስ ክርስቶስ ወደ ምድር የመጣው የጠፉትን ለመፈለግ ነው (ሉቃ 19:10)።

እግዚአብሔር የቃል ኪዳንና የበረከት አምላክ ነው። ቃል ኪዳን በሁለት ወገኖች መካከል የሚደረግ ስምምነት ወይም ውል ነው (ዘፍ 31:44)። በእግዚአብሔርና በሰው መካከል ሲደረግ እግዚአብሔር የቃል ኪዳን አሳቢ (ጀማሪ) ነው። እርሱ የገባውን ቃል ኪዳን ሁሉ ይጠብቃል። እርሱ ለሰውየው ምን እንደሚያደርግለት ይነግረዋል፤ ቃል ኪዳን ተቀባዩም ሰው ለእግዚአብሔር በመታዘዝ (ማለትም ውሉን በማክበር) እንዲኖር ይጠበቅታል። ውሉ ሰውየው ባይታዘዝ የሚከተለውንም ርግማን (ቅጣት) ይጨምራል።

እግዚአብሔር በቃሉ ታማኝ ነው። በዓመታት የእግዚአብሔር ተስፋ ተጠብቆአል። ለአብርሃም ዘር እንደሚሰጠውና ዘሩም እንደ ሰማይ ከዋክብትና በባሕር ዳር እንዳለ አሸዋ እንደሚባዛ ቢናገረውም (ዘፍ 22:17፤ ዕብ 11:12) ሣራ ለመጸነስ ችግር ነበረባት። ለመጸነስ ኃይል ያገኘችው በእምነት ነው። የአብርሃም የተስፋው ዘር የሚቀጥለው በይስሐቅና በያዕቆብ በኩል ቢሆንም ርብቃ ግን መካከል ነበረች (ዘፍ 17:7፤ 25:21)። ይህ ሁሉ ቢሆንም የአብርሃም - የይስሐቅ - የያዕቆብ የትውልድ መሥመር ግብጽ ሲገባ 70 ሰዎች (ነፍስ) ደርሶ ነበር (ዘፍ 46:27፤ ዘጸ 1:5)። ግብጻውያንም እስራኤልን ባስጨነቁት መጠን እጅግ በዛ (ዘጸ 1)። ይህ ዘር ከግብጽ ሲወጣ ደግሞ ወደ 2 ሚሊዮን እንደሚደርስ ተገምቷል። እግዚአብሔር ተስፋውን ለመፈጸም «መካንነት ወይም ምውትነት» የነገሥታትም ብርታት አያግደውም።

በቀል የእግዚአብሔር ነው። የሴፍ በሥልጣን ላይ ሲወጣና ምቹ ሁኔታ ሲገኘው ወንድሞቹን ለመበቀል አላሰበም፤ ይልቁን ያለፈበትን ሁኔታ ሁሉ አስቦ ለወንድሞቹ ሲናገር «አናንተ ክፉ ነገርን አሰባችሁብኝ፤ እግዚአብሔር ግን ዛሬ እንደ ሆነው ብዙ ሕዝብ እንዲድን ለማድረግ ለመልካም አሰበው» (50:20) በማለት እንደሚያበቃላቸው አረጋገጠላቸው። ምንም እንኳን ቢሸጡት ወንድሞቹን ይወድ ስለነበር ከእነርሱ ጋር በተያያዘ 5 ጊዜ አልቅሶአል (43:30፤ 45:2፤ 14-15፤ 50:17)። የሴፍ በቀል የእግዚአብሔር መሆኑን የተረዳ፤ የሸጡትን ወንድሞቹን የወደደ፤ የይቅርታ ልብ የነበረው፤ የእግዚአብሔርን መልካማነት በሕይወቱ ያስተዋለ (45:5፤ 7፤ 50:20) ሰው ነበር።

ምዕራፍ 2 ኦሪት ዘጸዓት

ጸሐፊው፡- ሙሴ ነው (ዘጸ 24:4፤ 34:27)።

የተጻፈበት ጊዜ፡- 1450-1410 ዓ.ዓ.። (ታሪኩ የ82 ዓመታት ያህል ጊዜን ይገልጻል።)

የመጽሐፉ ስያሜ፡- በግዕዝ «ጸዓት» ማለት መውጣት ማለት ሲሆን ዘጸዓት ማለት የመውጣት እንደ ማለት ነው። ስለዚህ ዘጸዓት¹³ መጬዠትና መምራት (ዘጸ 15:3፤)፤ መውጣት (19:1፤ ዕብ 11:22) የሚል ፍቺ ይይዛል።

ዋና ሰዎች፡- ሙሴ፤ አሮን፤ ማርያም፤ ፈርዖን።

ዋና ሀሳብ፡- እስራኤላውያን በእግዚአብሔር ኃይል ከግብጽ ባርነት ነጻ ስለመውጣታቸው ነው። እንዲሁም በሲና ተራራ በሙሴ በኩል ሕግ መቀበላቸውንና እግዚአብሔር እንዳዘዘው እርሱ በመካከላቸው በክብር የሚያድርበትን የማደሪያ ድንኳን መሥራታቸውን ይገልጻል።

ተደጋጋሚ ቃል (ሐረግ)፡- «እግዚአብሔር» የሚለው የመለኮት መጠሪያ 386 ያህል ጊዜ ተጽፎአል። «ኣኔ እግዚአብሔር ነኝ» የሚለው የተደጋገመ ሐረግ ነው።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች፡-

- ♦ «...ደሙም ባላችሁበት ቤቶች ምልክት ይሆንላችኋል፤ ደሙንም ባየሁ ጊዜ ከእናንተ አልፋለሁ» (12:13)።
- ♦ «ፈርዖን ሕዝቡን በለቀቀ ጊዜ ምንም ቅርብ ቢሆን እግዚአብሔር በፍልስጥኤማውያን ምድር መንገድ አልመራቸውም፤ እግዚአብሔር። ሕዝቡ ሰልፉን ባየ ጊዜ እንዳይጸጽተው ወደ ግብፅም እንዳይመለስ ብሎአልና። ነገር ግን እግዚአብሔር ሕዝቡን

¹³ "Exodus" is a Latin word derived from the Greek *exodos*, the name given to the book by those who translated it into the Greek Septuagint (LXX). The word means "exit," "departure." [Gk: ek'so-dus; ex, "out," and hodos, "way," "a going out").

በዙሪያ መንገድ በኤርትራ ባሕር ባለችው ምድረ በዳ መራቸው። (13:17-18)

- ◆ ...አሁንም ቃሌን በእውነት ብትሰሙ ኪዳኔንም ብትጠብቁ፤ ምድር ሁሉ የእኔ ናትና ከአሕዛብ ሁሉ የተመረጠ ርስት ትሆኑልኛላችሁ፤ እናንተም የካህናት መንግሥት የተቀደሰም ሕዝብ ትሆኑልኛላችሁ። ለእስራኤል ልጆች የምትነግራቸው ቃል ይህ ነው። (19:5-6)።

የመጽሐፉ አከፋፈል፡- መጽሐፉን በ3 ዋና ክፍል እንደሚከተለው መክፈል ይቻላል።

1. ከግብጽ ነጻ መውጣት (ምዕ 1-18)
2. የሕግ መሰጠት (19-31)
3. የማደሪያው ድንኳን መሠራት (32-40)

1. ከግብጽ ነጻ መውጣት፡፡ ግብጻውያን እስራኤላውያንን ከባድ ሥራ እንዲሠሩ በማድረግ ያስጨንቋቸውና ያስመርጯቸው ነበር። እግዚአብሔር በግብጽ የነበረውን የሕዝቡን ጩኸት ሰማ። እስራኤላውያንን ከግብጽ ለማውጣት እግዚአብሔር ሙሴን አዘጋጀ። በፈርዖን ቤተ መንግሥት በነበረበት በመጀመሪያው 40 ዓመት ወገኖቹ እግዚአብሔር በእጁ መዳንን እንዲሰጣቸው የሚያስተውሉ ይመስለው ነበር፤ እነርሱ ግን አላስተዋሉም። (ሐዋ 7:25)። ከ40 ዓመታት በኋላ ሙሴን ለመሪነት በኮሬብ ከሚነደው ግን በማይቃጠለው ቁጥቋጦ ውስጥ ጠራው። እግዚአብሔር ሹምና ቤዛ አድርጎ ላከው። (ሐዋ 7:35)። በዚህ ጊዜ ሙሴ ለእስራኤል ሕዝብ መሪነትን በቀላሉ አልተቀበለም። ሙሴ የጠየቀውና እግዚአብሔርም የሰጠው መልስ በሚቀጥለው ሠርጠረዥ 3 ተመልክቶአል።

ሠንጠረዥ 3
ሙሴ ለመሪነት ሲጠራ ያቀረበው ጥያቄና የእግዚአብሔር መልስ

የሙሴ ጥያቄ	የእግዚአብሔር መልስ	ትምህርቱ
እኔ ማን ነኝ? (3:11)	በእውነት እኔ ከአንተ ጋር እሆናለሁ። (3:12)	ቁም ነገሩ የለው ማንነት ላይሆን የእግዚአብሔር ክእሮት ጋር መሆን ነው።
በሙስ ማን ነው? ባሉኝ ጊዜ ምን እላቸዋለሁ? (3:13)	ያለና የሚኖር እኔ ነኝ። (3:14)	ለዘላለም የሚኖር እግዚአብሔር መልስ ነው።
እነሆ አይሰሙኝም! ቃሌንም አይሰሙም። (4:1)	በእጅህ ምልክትን አደርጋለሁ። (4:2-9)	እግዚአብሔር በሚያደርገው ምልክት ምክንያት ይሰማሉ።
እኔ አፌ ኮልታፋ፤ ምላሌም ጸያፍ የሆነ ሰው ነኝ። (4:12)	የሰውን አፍ የፈጠረ ማን ነው? ...እኔ እግዚአብሔር አይደለሁም? (4:11)	ሰው ባለበት ሁኔታ ራሱን ለአገልግሎት ያቅርብ
በምትልከው ሰው እጅ ትልክ ዘንድ እለምንሃለሁ። (4:13)	እኔ ከአፍህና ከአፋ (የእርን) ጋር እሆናለሁ፤ የምታደርጉትንም አስተምራችኋለሁ። (4:14-15)	እግዚአብሔር ትንሸነት ለሚለማቸው አስተማሪና አላጻጊ ነው።

እግዚአብሔር ለሙሴ የገለጸለት አንድ ዋና ነገር የሰሙን ማንነት ነው። የእግዚአብሔር ስም ማንነቱን፤ ባሕርዩን፤ አሠራሩን ይገልጻል። ይህን ለማገናዘብ እንዲረዳ በዘጸዓት የተመለከቱት የእግዚአብሔር ስምች በብሉይ ኪዳን በሌላ ስፍራ ከታዩት ጋር በማያያዝ በሚቀጥለው ሠንጠረዥ 4 ቀርበዋል።

ሠንጠረዥ 4
የእግዚአብሔር ስሞች ከብሉይ ኪዳን

	የእግዚአብሔር ስም	ትርጉሙ ¹⁴	አጠቃቀሙ ¹⁵
1.	አሉሂም (ዘፍ 1:1፤ ዘጸ 6:3)	እግዚአብሔር ብርቱ፤ ሁሉን ማድረግ የሚችለው	አል አልዮን ልዑል አምላክ (ዘፍ 14:22) አል አላዎ ብዙላም አምላክ (ዘፍ 21:33) አልሻዳይ ሁሉን የሚችል አምላክ (ዘፍ 17:1) አል ሮኢ የሚያይ እግዚአብሔር (ዘፍ 16:13)
2.	ያህዌ (ዘጸ 3:14፤ 6:2)	ዘላለማዊ እግዚአብሔር፤ መጀመሪያና መጨረሻ የሌለው	ያህዌ ይርሔ እግዚአብሔር ያዢጋዴል (ዘፍ 22:14) ያህዌ ርገኝ እግዚአብሔር ፈዋሽ (ዘጸ 15:16) ያህዌ ንሲ እግዚአብሔር አርማዬ (ዘጸ 17:15) ያህዌ ሻሉዎ እግዚአብሔር ሰላም (መሳ 6:24) ያህዌ ሳቦት የሠራዊት ጌታ እግዚአብሔር (1ኛ መዓ 1:3፤ 17:45) ያህዌ ማዳኒ የሚቀድስ እግዚአብሔር (ዘጸ 31:13) ያህዌ ርይ እግዚአብሔር እረኛዬ እው (መዝ 23:1) ያህዌ ስድክት እግዚአብሔር ጸድቃችን (ኤር 23:6) ያህዌ ሻማሕ እግዚአብሔር በዚያ ሥላሴ (ሕዝ 48:35) ያህዌ አሉሂም እስራኤል የአብራሃም አምላክ እግዚአብሔር (መሳ 5:3፤ ኢሳ 17:6)
3.	አዳናይ (ኢዮ 5:14፤ ዘፍ 18:12)	እግዚአብሔር ጌታና ገዥ	—

መቅሰፍቶች፡- እግዚአብሔር ለፈርዖን በተደጋጋሚ የላከው ትዕዛዝ «ሕዝቤን ልቀቅ» የሚል ነበር (7:16፤ 8:1፤ 20፤ 9:1፤ 13፤ 10:3)። መቅሰፍቶች ለፈርዖን እምቢተኝነት የተሰጡ መልሶች ናቸው። እግዚአብሔር ታላቅነቱንና በተፈጥሮ ላይ ገዥነቱን አሥር መቅሰፍቶች በማድረግ ገልጾልሁ (ሠንጠረዥ 5)። በዚህም

¹⁴ አዲሱ መደበኛ ትርጉም መጽሐፍ ቅዱስ፤ ገጽ vi

¹⁵ ለተጨማሪ ማብራሪያ መልሳቸው መስፍን (1996)፤ እግዚአብሔር መለኮት፤ አንድነት ማተሚያ ድርጅት፤ ገጽ 34-38 ይመልከቱ።

በግብጻውያን አማልክት ላይ ፈርዖንቸዋል (12:12)። ጠንቋዮችም «ይህ የእግዚአብሔር ጣት ነው» ብለዋል። «በተዘረጋ ክንድ በታላቅ ኅርድም» (6:6) ሕዝቡን ታድጓል።

ሠንጠረዥ 5
በፈርዖን እልክኝነት ምክንያት በግብጽ የተደረጉ መቅሰፍቶች

ተቁ	መቅሰፍት	የተፈረደባቸው የግብጻውያን አማልክት ¹⁶ ፤ ¹⁷ ፤ ¹⁸
1.	ውኃ ወደ ደም ተቀየረ (7:14-24)	የዓባይን ወንዝ ጠባቂ በሚባሉ አማልክት (ሀፒ፤ ክህነም)
2.	ጎተንቸር (እንቁራሪት) (7:25-8:12)	እንቁራሪት የሚመስል የሕይወት አምላክ (ሄክት)
3.	አሟራ ወደ ቅማል ((8:16-19)	የበረሃ አምላክ (ሴት)
4.	ዝንብ (8:20-32)	በቅማል የሚመስል አምላክ (ዑትቸት)
5.	ቸንፈር/ የግብጻውያን ክብቶች መሞት (9:1-7)	በላም የምትመስል እናት አምላክ (ፐታህ) እና በወይፈን የሚመስል የመራባት አማልክ (አፒስ)
6.	የሻህኝ ቁስል (9:8-12)	የፊውስ አምላክ (ሴክሽምት፤ ለራፒስ)
7.	በረዶ (9:13-35)	የሰማይ አምላክ (ጉት) እና የአዝመራ ጠባቂ (ሴዝ)
8.	እንበጣ (10:1-20)	የሕይወት አምላክ (ኢስሪስ)፤ የአዝመራ ጠባቂ (ሴዝ)
9.	ጽኑ ጨለማ (10:21-29)	የፀሐይ አማልክት (ረ፤ አቱም)
10.	የበኩር ልጆች መቅሰፍት (11፤ 12-1-30)	የሕይወት ሰጪ አምላክ (ኦስሪስ)፤ ህፃናትን የምትጠብቅ አምላክ (ኦሲስ)

2. የሕግ መሰጠት፡- እስራኤላውያን ከግብጽ ከወጡ በኋላ እግዚአብሔር ለሕዝቡ ያለውን ዓላማ «...ቃሌን በእውነት ብትሰሙ ኪዳኔንም ብትጠብቁ» ምድር ሁሉ የእኔ ናትና ከአሕዛብ ሁሉ የተመረጠ ርስት ትሆኑልኛላችሁ፤ እናንተም የካህናት መንግሥት የተቀደሰም ሕዝብ ትሆኑልኛላችሁ (19:4-7) አላቸው። ለእግዚአብሔር የተለዩ ቅዱስ ሕዝብ ሆነው ለቀረው የዓለም ሕዝብ (አሕዛብ) ስለ እግዚአብሔር አምላክነት የሚመሰክሩና ከእርሱ ጋር የማስታረቅ አገልግሎት የሚፈጽሙ

¹⁶ <http://home.hkstar.com/~johnfok1/OldTestamentSurvey/>

¹⁷ John F. Walvoord, Roy B. Zuck (1985), The Bible Knowledge Commentary: Old Testament, Victor Books, P120.

¹⁸ Ryrie Study Bible

እንዲሆኑ ነው። ለእግዚአብሔር የተለዩ ሆነው ይኖሩ ዘንድ አሥርቱን ትዕዛዛት በሙሴ በኩል ሰጣቸው (ሠንጠረዥ 6)።

ሠንጠረዥ 6

አሥርቱ ትዕዛዛት ጌታ አየሱስ ካስተማረው ጋር በማዛመድ

ተ. ቁ.	ትዕዛዝ ¹⁹ (ዘጸዓት ምዕ 20)	ጌታ አየሱስ የተናገረው
1.	ከእኔ ሌላ አምላክ አታምልክ 20:3	ማቴ 4:10
2.	ቀልጦ የተሠራ ምስል አትሰራ 20:4-6	ሉቃ 16:13
3.	የእግዚአብሔርን ስም በከንቱ አትጥራ 20:7	ማቴ 5:34
4.	ሰንበትን አክብር 20:8-11	ማር 2:27-28
5.	አባትና እናትህን አክብር 20:12	ማቴ 10:37
6.	አትግደል 20:13	ማቴ 5:22
7.	አታመንዝር 20:14	ማቴ 5:28
8.	አትሰረቅ 20:15	ማቴ 5:40
9.	በሀሰት አትመስክር 20:16	ማቴ 12:36
10.	አትመኝ 20:17	ሉቃ 12:15

የብሉይ ኪዳን ሕጎች።

በብሉይ ኪዳን እግዚአብሔር በሙሴ በኩል ለሕዝቡ የሰጣቸው ሕጎች ወደ 600 ይደርሳሉ። እነዚህ የሞራል (ሥነ ምግባር)፣ የአምልኮ (የሥርዓት)ና የማኅበረ ሰብ (ሕገ መንግሥት) ሕጎች በመባል ይከፈላሉ።

¹⁹ አየሱስ ክርስቶስ እነዚህን ትዕዛዛት እግዚአብሔርን ውደድና ባልጀራህን ውደድ በሚሉ በሀሰት ትዕዛዛት አጠቃላቸዋል (ሉቃ 10:27-28)። የመጀመሪያዎቹ 4ቱ ትዕዛዛት ሰው ወደ እግዚአብሔር ያለበትን ኃላፊነት ሲያሳዩ ቀሪዎቹ 6ቱ ሰው ከሰው (ከባልንጀራው) ጋር ሊኖረው የሚገባውን ግዴታ ይገልጻሉ። ለእግዚአብሔር ያለን መውደድ ከሰው ጋር ያለንን ግንኙነት ይወስነዋል (ዘለ 19:18፣ ዘጸ 6:5)። የትዕዛዛቱ ዋና መልእክት 'ፍቅር' ነው። ይህም አዲስ ትዕዛዛት ነው (ዮሐ 13:34-35)።

ሀ. የሞራል (ሥነ ምግባር) ሕጎች፡- ከእግዚአብሔር ባሕርይ ጋር የተያያዙ እርሱን ብቻ ስለ ማምለክ የሚያስተምሩና ማንነቱን የሚገልጹ ናቸው። ለምሳሌ አሥርቱ ሕግጋት (ዘጸ 20:3-17፣ ዘጸ 5:7-12)። እነዚህ ሕጎች በአዲስ ኪዳንም አልተሻሩም። ጌታ አየሱስ ክርስቶስ አንዳንዶችን አብራርቷል፤ ለምሳሌ የሰንበትን ሕግ፡- 'የሰው ልጅ የሰንበት ጌታ ነው። በማለት፤ አንዳንዶችን አጥብቋቸዋል፤ ለምሳሌ 'አታመንዝር' የሚለውን፡- 'ያየ የተመኘም በልቡ አመነዘረ' ብሏል። በአጠቃላይ ክርስቲያኖች የሞራል ሕጎችን መጠበቅ አለባቸው (ማቴ 15:19፣ ኤፌ 4:28፣ ቆላ 3:9፣ 1ጴጥ 4:15)።

ለ. የአምልኮ (የሥርዓት) ሕጎች፡- እነዚህ በብሉይ ኪዳን በአምልኮ ጊዜ ይደረጉ የነበሩ የመታጠብ፣ የመንጸት ሥርዓቶች፣ ስለ ርኩስና ንጹሕ እንስሳት የተነገሩ ሕጎች ናቸው።

ሐ. የማኅበረ ሰብ (ሕገ መንግሥት) ሕጎች፡- ስለ ቤተሰብ፣ ስለ ጋብቻ፣ ስለ ልጆች፣ ስለ ባሪያዎች (ሠራተኞች)፣ ስለ መጻተኞች አስተዳዳር የተሰጡ ናቸው (ዘሌ 19:22-24)።

3. የማደሪያው ድንኳን መሠራት፡- የማደሪያው ድንኳን ጌታ እግዚአብሔር በመካከላቸው አድር ዘንድ መቅደስ ይሥሩልኝ (ዘጸ 25:8 እና 29:45-46) በማለት ለሙሴ በሰጠው ትእዛዝና ምሳሌ (ዲዛይን) መሠረት በሰው የተሠራ ድንኳን ነበር (ዕብ 8:5)። እግዚአብሔር በምድረ በዳ በሕዝቡ መካከል ኖሯል። በድንኳኑ ላይ የሚወርደው የክብር ደመና²⁰ እግዚአብሔር በመካከላቸው መገኘቱን ይገልጽ ነበር። የማደሪያው ድንኳን እስራኤላውያን ለእግዚአብሔር መስዋዕታቸውን የሚያቀርቡበትና ለኃጢአታቸው ሥርየት የሚቀበሉበት ቦታ ነበር። 12ቱ

²⁰ ሽኪና ግሎሪ። ሽኪና - የእግዚአብሔር መገኘት ነው። እግዚአብሔር መገኘቱ ለሰው በሚታይ መንገድ የሚገለጥበት። የማደሪያው ድንኳን በቅድስተ ቅዱሳን ውስጥ በሰርዮቱ መካከል በከፋቢል ላይ እግዚአብሔር ይገለጣል። ይህ በደመና ውስጥ 'ማንም ሊቀርበው በማይችል ብርሃን' (1ጢሞ 6:16) ሆኖ ይታያል (ዘጸ 25:22፣ ዘሌ 16:2፣ 2ሳሙ-6:2፣ 2ነገ 19:14-15፣ ምሳ 80:1፣ ሊሳ 37:16፣ ሕዝ 9:3፣ 10:18፣ ዕብ 9:5)። Hb. she-ki-na "that which dwells,"

ክርስቶስ ከሚያመለክቱ በርካታ ምሳሌዎች ጥቂቶቹ በሠንጠረዥ 8 ቀርበዋል።

ሠንጠረዥ 8

ስለ ክርስቶስ የሚያመለክቱ ምሳሌዎች

ጥላ ወይም አመልካች (ታይፕ)	እውነተኛው አምላል
ፋሊካ (ዘጸ 12:5-6:21)	ፋሊካችን ክርስቶስ (1ቆሮ 5:7፤ ዮሐ 1:19)
ነጻ መውጣት (19:1)	ክርስቶስ ከጨለማ ሥልጣን አዳኝን (ቆላ 1:13፤ 2ቆሮ 1:10)
መና (16:15:35)	ኢየሱስ የሕይወት እንጀራ (ዮሐ 6:31-35:48-63)
ውኃ የፈለቀበት ዓለት (17:6)	ዓለቱ ክርስቶስ (1ቆሮ 10:4)
የማይረዳው ድንኳን 25:8	ክርስቶስ በእኛ አደረገ (ዮሐ 1:14፤ ዕብ 9:1-10:18)
የድንኳኑ በር (መጋረጃ) (26)	ክርስቶስ አዲስና ሕያው መንገድ (ዕብ 10:20)
ሊቀ ካህናት (ዘሌ 16)	ኢየሱስ በሰማያት ያለፈ ትልቅ ሊቀ ካህናት (ዕብ 4:14-16)
መሥዋዕት (ዘሌ 1-6)	ከኃጢአት የሚያነጻው የክርስቶስ ደም (ዕብ 9:13-14)
የነሀሱ እባብ መሰቀል (ዘጸ 21:4-9)	ክርስቶስ ስለ ኃጢአታችን የተሰቀለ (ዮሐ 3:14)

ዋና ትምህርት፡-

እግዚአብሔር ሰውን ለይቶ ያውቃል። የሴፍን ያላወቀ ንጉሥ በእስራኤላውያን ላይ መከራ ቢያበዛባቸው የሴፍን የሚያውቅ እግዚአብሔር ሕዝቡን በተዘረጋች ክንዱ ታደገ። በአንድ አገር ውስጥ ከሚኖረው ሕዝብ መካከል እግዚአብሔር የእርሱ የሆኑትን ለይቶ ያውቃል፤ ይጠብቃል፤ ይባርካል። እስራኤላውያን ይኖሩበት የነበረው ጌላም ከመቅሰፍት፤ የእስራኤላውያንም በኩር ልጆች ከሞት ብደም እንደተጠበቁ እግዚአብሔር የእንዳንዱን ሰው ሰፈር፤ ቤትና ንብረት ያውቃል። በአንድ ቦታ ብርሃንና ጨለማ በማድረግ የእርሱ የሆኑትን ለይቶ ይጠብቃል፤ ሊቀጣው የፈለገውንም ለይቶ ይቀጣል። በእግዚአብሔር ዘንድ ጅምላ ጨራሽ የሚባል አሠራር የለም።

የእግዚአብሔር ኃይልና ሥልጣን በነገሥታት፤ በተፈጥሮና በአማልክትም ሁሉ ላይ ነው። ለግብጻውያን በሰው ዘንድ የማይቻለው በአማልክቶቻቸው በኩል እንደሚሆንላቸው ያስቡ

ነበር። በዙ አማልክትም ነበሯቸው። ይሆን እንጂ አማልክቶቻቸው ባሕር መክፈል እንኳን ባይችሉ የታመነባቸውን ሕዝብ በተከፈለ ባሕር ውስጥ ማሳለፍ አልቻሉም። ለዚህም ነው የእስራኤል ልጆች ይህንን መዝሙር ለእግዚአብሔር የዘመሩት (ዘጸ 15:1-2)።

በክብር ከፍ ከፍ ብሎአልና ለእግዚአብሔር እዘምራለሁ፤

ፈረሱንና ፈረሰኛውን በባሕር ጣለ።

ጉልበቴ ዝማራዬም እግዚአብሔር ነው፤

መድኃኒቴም ሆነልኝ፤

ይህ አምላኬ ነው አመለግንዋለሁ፤

የአባቴ አምላክ ነው ከፍ ከፍም አደርገዋለሁ።

ምዕራፍ 3:- ኦሪት ዘሌዋውያን

ጸሐፊው:- ሙሴ (4:1፤ 6:1፤ 8:1፤ 11:1)

የተጻፈበት ጊዜ:- 1450-1410 ዓ.ዓ.። (ዘጸ 40:17፤ ዘኁ 10:11))

ስያሜው:- ዘሌዋውያን ማለት የሌዋውያን (ሌዋውያንን የሚመለከት) ማለት ነው። ሌዋውያን የያዕቆብ ልጅ ከሆነው ከሌዊ ነገድ የሆኑ ካህናትና የቤተ መቅደስ አገልጋዮች ናቸው።

ዋና ሰዎች:- ሙሴ፤ አሮን።

ዋና ሀሳብ:- የዘሌዋውያን መጽሐፍ የአምልኮና የቅድስና መጽሐፍ ነው። የዘሌዋውያን መጽሐፍ ሙሴ በሲና ምድረ በዳ የማደሪያውን ድንኳን ሠርቶ ከጨረሰና የእግዚአብሔር ክብር ከተገለጠ በኋላ (ዘጸ 40) እግዚአብሔር ሕዝቡ እርሱን እንዴት ሊያመልከው እንደሚገባ ስለ ሰጠው ሥርዓት ትኩረት ያደርጋል። በዚህም መሥዋዕት፤ ማስተሰረይ፤ ቅድስናና ክህነት በሚሉ 4 ቁልፍ መንፈሳዊ እውነቶች ላይ ያተኩራል።

ተደጋጋሚ ቃል/ሐረግ:- ቅዱስ፤ መቀደስ፤ ተቀደሱ፤ ቅድስና የሚሉት ቃላት 143 ጊዜ ያህል ተጽፈዋል። እንዲሁም «እኔ እግዚአብሔር ነኝ» 45 ጊዜ፤ «በእግዚአብሔር ፊት» (58 ጊዜ) ተጽፈዋል።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች:-

- ✦ «የሥጋ ሕይወት በደሙ ውስጥ ነውና፤ ደሙም ከሕይወቱ የተነሣ ያስተሰርያልና በመሠዊያው ላይ ለነፍሳችሁ ማስተሰረያ ይሆን ዘንድ እኔ ለእናንተ ሰጠሁት» (17:11)።
- ✦ «እኔ እግዚአብሔር ቅዱስ ነኝና፤ ለእኔም ትሆኑ ዘንድ ከአሕዛብ ለይቻችኋለሁና ቅዱሳን ትሆኑልኝላችሁ» (20:26) ።

የመጽሐፉ አከፋፈል:-

1. መሥዋዕቶችና ክህነት (1-17)

2. መንጻት፤ መቀደስና የተቀደሱ ጉባዔዎች (18-27)

1. መሥዋዕቶችና ክህነት:- ኃጢአተኛ ሰው መሥዋዕት በማቅረብና በካህናት አማካይነት ወደ ቅዱስ እግዚአብሔር እንዴት እንደሚቀርብ ይገልጻል። መሥዋዕት እግዚአብሔርን የሚመልክ ሰው ለእርሱ ያለውን ታማኝነትና አክብሮት (ፍቅር) የሚገልጽበት መንገድ ነው። የደም መሥዋዕት ማቅረብ አቅራቢው የራሱን ሕይወት በእግዚአብሔር ፊት መሥዋዕት አድርጎ እንደማቅረብ ነው። ይህ ደግሞ በአዲስ ኪዳን የራሱን ሕይወት ስለ እኛ አሳልፎ የሰጠውን የኢየሱስ ክርስቶስን ሞት ያመለክታል (ዕብ 9:22፤ 28)። እንደ ሕዝቡ ሁሉ ካህናትም ስለ ራሳቸው ኃጢአት መሥዋዕት ማቅረብ ይገባቸው ነበር።

የማስተሰርያ ቀን (ምዕ 16) በዓመት አንድ ቀን የሚደረግ መሥዋዕት የሚቀርብበትና የኃጢአት ሥርዓት የሚገኝበት ቀን ነው። ይህ የጸም ቀን ነው። በዚህ ቀን ሁለት ፍየሎች ወደ መሠዊያው ይቀርባሉ። አንደኛው የኃጢአት መሥዋዕት ሆኖ ይሠዋል፤ ሁለተኛው ይለቀቃል። መሥዋዕት ሆኖ የቀረበው ኃጢአት የሚሰረየው በደም መሆኑን ሲገልጽ የተለቀቀው ደግሞ እግዚአብሔር ንስሐ የተገባበትን ኃጢአት ከሰፈር እንደሚያርቅ (እንደሚረሳ) ያመለክታል። ሊቀ ካህኑ ስለ ራሱ ኃጢአት መሥዋዕት ያቀርብ ነበር (ዕብ 7:27)።

2. መንጻት፤ መቀደስና የተቀደሱ ጉባዔዎች:- ሕዝቡ አምላካቸውን እግዚአብሔርን የሚመስሉበት ዋና ባሕርይ ቅድስና ነው (11:44፤ 19:2)። መቀደስ (መለየት) ማለት ሲሆን በተቀደሰ አኗኗር እግዚአብሔርን መምሰል ነው። ሕዝቡና ካህናት ከእግዚአብሔር ጋር ያላቸውን ኅብረት ለመጠበቅ የመንጻትና የመቀደስ ሥርዓቶችን መጠበቅ አለባቸው። እስራኤላውያን መቀደሳቸውን በአካባቢያቸው ከሚኖሩ አሕዛብ አኗኗር በመለየት፤ እግዚአብሔርን ብቻ በማምለክ፤ በተግባር ለድሆች በመራራት፤ ባልንጀራን በመውደድና ፍርድን በማድረግ (19:9-18) ይገለጻሉ።

እግዚአብሔር ለሕዝቡ የተቀደሱ ጉባዔዎች የሚባሉ «የእግዚአብሔር በዓላትን» ሰጥቶአል (ምዕ 23-)። በዓላቱ የእግዚአብሔርን ሥራ ለማስታወስና በጋራ (በጉባዔ) እርሱን

ለማክበር ዓላማ የተሰጡ ናቸው። ሠንጠረዥ 9 የእነዚህ ጉባዔዎች ምንነትና ዓላማቸውን ያሳያል።

ሠንጠረዥ 9
የተቀደሱ በዓላት/ ጉባዔዎች

	በዓላት/ ጉባዔዎች	የሚከበርበት ቀን	ዓላማ
1.	ለንቦት ዘላ 23:3	በላምንቱ 7ኛ ቀን	የተቀደሰ የእረፍት ቀን፤ እግዚአብሔር ፍጥረትን ከፈጠረ በኋላ እንዲረፈ በማሰብ
2.	ፋሊካ 23:4-5	በመጀመሪያው ወር 14ኛ ቀን	ከግብጽ ባርነት ነጻ የማውጣት መታሰቢያ፤ የጠቡቱን ደም በመቃናቸው ለቀቡት ሞት ያለፈበት
3.	የቂጣ በዓል እርሾ የሌለበት ኅብስት 23:6-8	በ15ኛው ቀን ከፋሊካ በዓል ቀጥሎ ለ7 ቀናት የሚቆይ	እስራኤላውያን ከግብጽ አወጣጣቸውን የሚያስቡበት
4.	የበኩራት ነጹ በዓል 23:9-14	የመጀመሪያው ምርት ለእግዚአብሔር የሚቀርብበት	የመጀመሪያውን መከር ለእግዚአብሔር በኩራት ለማቅረብ
5.	በዓለ ሃምሳ 23:15-21	ከመከር ከ50 ቀናት በኋላ	ከግብጽ መውጣታቸውን በማሰብ ቤተሰብ ሁሉ ኅብረት የሚያደርግበት፤ የመከር በዓልም ይባላል።
6.	የመለከት ድምጽ መታሰቢያ 23:23-25	መለከት በመንፋት የሚጀመር፤ ዘጉ 10:1-10	የአዲስ ዓመት መጀመርን የሚያስሰር
7.	የማስተላለፊያ ቀን 23:26-32	7ኛው ወር 10ኛው ቀን	የሕዝቡ ሁሉ ኃጢአት የሚሰረድበት
8.	የዳስ በዓል 23:33-44	የምድረ በዳ ኖርሐቸውን ለማሳሰብ	እግዚአብሔር ከግብጽ ባርነት ነጻ ያወጣውን ሕዝብ በምድረ በዳ ለ40 ዓመት እንደመገባ ለማሰብ
9.	የሰባተኛው ዓመት ለንቦት 25:1-7	ከ6 ዓመት በኋላ ያለው ዓመት	ምድር በየ7 ዓመቱ ማረፍ፤ ዕዳ የሚሰረዝበት
10.	ኢየሱያ 25:8-55	ከ7 ጊዜ 7, 49 ዓመት በኋላ በ50ኛው ዓመት	የነጻነትና የእረፍት ዓመት

ክርስቶስ በአራት ዘመናዊ መጽሐፍ።

የዘመናዊውን መጽሐፍ ከአዲስ ኪዳን አንጻር ለመረዳት የዕብራውያንን መጽሐፍ ማጥናት በጣም ይጠቅማል። ሠንጠረዥ 10 ስለ መስዋዕቶች ምንነትና በአዲስ ኪዳን ፍጹም መስዋዕት በሆነው በክርስቶስ እንዴት እንደተገለጡ ያሳያል።

ሠንጠረዥ 10
ዋና ዋና መስዋዕቶችና በአዲስ ኪዳን የሚያመለክቱት

ተ. #	የመስዋዕት መጠሪያ	ምንነቱ	ዓላማው	ትርጉሙ	አውነተኛው አምላል (ዕብ 10:1)
1.	የሚቃጠል (1:1-17; 6:8-13)	በመሠረቱ ላይ በመሉ የሚቃጠል፤ የሰርዛ መስዋዕት (በወትር በየቀኑ የሚፈጸም)	ኃጢአተኛ ሰው ለኃጢአት ይቅርታ ማቅረብ	ራስን መሉ በመሉ ለእግዚአብሔር ማቅረብ	ክርስቶስ ራሱን ፈጽሞ ስለ እኛ አቀረበ (ገላ 1:4; 1ጴጥ 2:6; ቲቶ 2:14) ሮሜ 12:1-2
2.	የአህል (2:1-6:14-23)	ደስ የሚያለኝ መዓዛ፤ ማር ወይም እርሾ የሌለበት መስዋዕት	ለእግዚአብሔር አክብሮትንና ምስጋናን ለመግለጽ	ከድካም ፍሬ የተመረጠውን ለእግዚአብሔር መስጠት	ክርስቶስ ኃጢአት የሌለበት መስዋዕት መሆኑን (2ቆሮ 5:21; 1ዮሐ 3:5)
3.	የኅዝብ (3:1-7:11-36)	በእግዚአብሔርና በመስዋዕት አቅራቢው መካከል ኅብረትን ለመግለጽ	ከሚቃጠል መስዋዕት በኋላ የሚቀርብ ሆኖ ለእግዚአብሔር ምስጋና ለማቅረብ	እግዚአብሔርን ለማመስገንና ከቤተ ልብ ጋር ኅብረትን ለመግለጽ	ከእግዚአብሔር ጋር ኅብረት የማድረግ ወይም መንገድ ክርስቶስ ብቻ መሆኑን (ቀላ 1:20)
4.	የኃጢአት (4:1-5:23; 6:24-30)	በሰማዊት ስለተፈጸመ ኃጢአት ለማስተላለፍ/ ለመንጸት	ኃጢአተኛውን ከእግዚአብሔር ጋር ለማስታረቅ	የኃጢአት ይቅርታ መቀበል	ክርስቶስ ኃጢአታችንን ተሽከመ (1ኢጥ 3:18)፤ ከእግዚአብሔር ጋር አስታረቀን
5.	የበደል (የመተላለፍ) (5:14-6:7; 7:1-10)	በእግዚአብሔርና በሰዎች ላይ ስለ ተፈጸመ ኃጢአት ለማስተላለፍ፤ በሰው ላይ ስለተሰረየው በደል የዋናውን 1/5ኛ በመጨመር መክፈል	መስዋዕቱን ለእግዚአብሔር፤ የሚከፈለው ደግሞ ለተሰደለው ሰው	ከእግዚአብሔርና ከሰው ጋር መታረቅ	ክርስቶስ የኃጢአታችንን ዋጋ ከፍሏል (1ኢጥ 1:18-19)፤ የኃጢአትን ውጤት ሁሉ ለሰወገደለን

ዋና ትምህርት፡-

በቅድስና እግዚአብሔርን መምለል፡፡ ቅድስና የእግዚአብሔር ባሕርይ ነው፡፡ እርሱ ከኃጢአት የተለየ ነው፡፡ ለእግዚአብሔር የሚቀርበው መስዋዕት ሁሉ ዓይነተኛ መለያው ነው፡፡ ለእግዚአብሔር መስዋዕት አቅራቢውም ወደ አምላኩ ለመቅረብ ነው፡፡ ከሆነ አኗኗር መለየት እንደሚገባው ያመለክታል፡፡ ዋናውን የቅድስተ ቅዱሳን አገልጋይ የሆነውን ሊቀ ካህናት ጀምሮ ቅድስና ወደ እግዚአብሔር ፊት ከሚቀርብ ሰው ሁሉ የሚጠበቅ ዓይነተኛ የአምልኮ መግለጫ ነው፡፡

ኃጢአት የሚሰረየው ንስሐ በመግባት ነው፡፡ የተለያዩ የመስዋዕት ሥርዓቶች በዝርዝር የመለጠታቸው ዓላማ ኃጢአተኛ ሰው ወደ ቅዱስ እግዚአብሔር በቀጥታ መቅረብ አለመቻሉን ያመለክታል፡፡ ወደ እግዚአብሔር መቅረብ የሚቻለው ስለ ኃጢአት ንስሐ ከተገባ በኋላ ነው፡፡ በብሉይ ኪዳን ንስሐ መግባት የሚገለጽበት መንገድ ነው፡፡ የሌለበት መስዋዕት በማቅረብ ነበር፡፡

በእግዚአብሔር ፊት ተቀደሱ ጉባዔዎችን ማድረግ፡፡ እግዚአብሔር በቀደሙት ዓመታት ያደረገውን በማለብ ለእርሱ ምስጋና ለማቅረብ፤ ቃል ኪዳንን ለማደስና በፊቱ ደስ ለመሰኘት የተቀደሰ ጉባዔ ማድረግ መልካም ልምድ ነው፡፡ በኅብረት በእግዚአብሔር ፊት ለመሆንና እርሱን ለማምለክ ጊዜ መመደብ ይገባል፡፡

ምዕራፍ 4፡-

ኦሪት ዘጉልቁ

ጸሐፊው፡- ሙሴ (33:2)

የተጻፈበት ጊዜ፡- 1450-1410 ዓ.ዓ.፡፡ እስራኤላውያን ከግብጽ ከወጡ 2ኛው ዓመት 2ኛ ወር ጀምሮ (ዘጉ 10:11) እስከ 40ኛው ዓመት 11ኛ ወር ያለውን ጊዜ ይሸፍናል፡፡

ዋና ሰዎች፡- ሙሴ፤ አሮን፤ ማርያም፤ ኢያሱ፤ ካሌብ

ስያሜ፡- በግዕዝ ሞላቀ ማለት ቆጠረ፤ ትልቁ ማለት ቁጥር ሲሆን ዘጉልቁ ማለት ቆጠራ እንደ ማለት ነው፡፡ ይህ ስያሜ የተሰጠው በመጽሐፉ ውስጥ ሁለት ጊዜ ከተደረገው የሕዝብ ቆጠራ በመነሳት ነው፡፡

ቁልፍ ሀሳብ፡- መጽሐፉ የእስራኤላውያንን የ39 ዓመት የምድረ በዳ ጉዞ ይገልጻል፡፡ ከባርነት ነጻ የወጣ ሕዝብ ነጻ እውጭውን እግዚአብሔርን በመታመን ሊያደርገው ስለሚገባ የሕይወት ጉዞ ያስተምራል፡፡

ተደጋጋሚ ቃል/ሐረግ፡- ምድረ በዳ 45 ጊዜ፤ የማደራያው ድንኳን 107 ጊዜ፤

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች፡-

✦ ማደራያውም በተተክለ ቀን ደመናው የምስክሩን ድንኳን ሸፈነው፤ ከማታም ጀምሮ እስከ ጥዋት ድረስ በማደራያው ላይ እንደ እሳት ይመስል ነበር፡፡ እንዲሁ ሁልጊዜ ነበረ፤ በቀን ደመና በሌሊትም የእሳት አምሳል ይሸፍነው ነበር (9:15-16)፡፡

✦ ደመናውም ከድንኳኑ ላይ በተነሣ ጊዜ በዚያን ጊዜ የእስራኤል ልጆች ይጓዙ ነበር፤ ደመናውም በቆመበት ስፍራ በዚያ የእስራኤል ልጆች ይሰፍሩ ነበር፡፡ በእግዚአብሔር ትእዛዝ የእስራኤል ልጆች ይጓዙ ነበር፤ በእግዚአብሔርም ትእዛዝ ይሰፍሩ ነበር፡፡ ደመናው በማደራያው ላይ በተቀመጠበት ዘመን ሁሉ በሰፈራቸው ይቀመጡ ነበር፡፡ (9:17-18)

የመጽሐፉ አከፋፈል፡- የእስራኤላውያን ከሲና ወደ ቃዴስ ከዚያም ወደ ሞዓብ ያደረጉትን ጉዞ ተከትሎ መጽሐፉን በ4 ክፍሎች ማየት ይቻላል፡፡

1. ለጉዞው ዝግጅት በሲና (1-10)
2. የጉዞው መቀጠል ከሲና ወደ ቃዴስ (11-14)
3. የጉዞው መተንተን በቃዴስ (15-19)
4. ምድሪቱን ለመውረስ ዝግጅት በሞዓብ (20-36)

1. ለጉዞው ዝግጅት በሲና። ከባርነት የወጣው ሕዝብ በሥርዓትና በተደራጀ ሁኔታ ጉዞውን እንዲቀጥል እግዚአብሔር አስቀድሞ የሕዝብ ቆጠራ እንዲደረግ አዘዘ (1:1-3)፤ የአካሄድ ሥርዓቱንም ነገራቸው። በሲና ምድረ በዳ ሲቆጠሩ ሃያ ዓመትና ከዚያ በላይ የሆኑና ወደ ጦርነት መሄድ የሚችሉት 603550 (1:46፤ 2:32፤ 3:32) ሲሆኑ በሞዓብ ምድር ከ26 ዓመታት ያህል በኋላ ምድሪቱን ለመውረስ ሲዘጋጁ በተደረገው ቆጠራ ሃያ ዓመትና ከዚያ በላይ የሆኑት 601730 (26:51) ነበሩ። በዚህ ቁጥር ውስጥ ሌዋውያን አልተጨመሩም። በተመሳሳይ ጊዜ ውስጥ 22000 (3:39) የነበሩት ሌዋውያን 23000 (26:62) ሆነዋል።

2. የጉዞው መቀጠል ከሲና ወደ ቃዴስ። ጉዞው ሲጀመር እስራኤላውያን (ሥጋ) በመመኘት ማጉረምረም ጀመሩ (11)፤ እግዚአብሔርም ድርጭቶችን አምጥቶ መገባቸው። ማርያምና አሮን የወንድማቸውን የሙሴን መሪነት ተቃወሙ፤ እግዚአብሔርም ፍርዱን ሰጠ (12)። ቃዴስ በርኔ እንደደረሱ ከነዓንን እንዲሰልሉ ከተላኩት 12 ሰዎች መካከል 10ሩ ባመጡት ያለማመንና የፍርሃት ሪፖርት ሕዝቡን ወደ ዓመፅ መሩ (13-14)። እግዚአብሔርም ተቆጣ።

3. የጉዞው መተንተን በቃዴስ። ይህ ክፍል በእስራኤል የምድረ በዳ ጉዞ በጣም አሳዛኝ ነው። ከቃዴስ በርኔ ከነዓን ለመድረስ የሚፈጀው 11 ቀናት ብቻ ነበር (ዘዳ 1:2) ባለማመናቸው ምክንያት 38 ዓመት ወሰደባቸው (ዘዳ 2:14)። የምድሪቱ ስለላ በተደረገ ወቅት ዕድሜያቸው ሃያ ዓመትና ከዚያ በላይ ከነበሩት መካከል ከነዓን የገቡት ካሌብና ኢያሱ ብቻ ናቸው። ሌሎች በምድረ በዳ ወድቀው ቀርተዋል (1ቆሮ 10:5)። ይህም ያለማመን ጠንቅ ነው። ሠንጠረዥ 11 ባለማመን፤ ተቃውሞና ዓመጽ ምክንያት በእስራኤላውያን ላይ ስለ ተገለጠው የእግዚአብሔር ቁጣ ያስረዳል።

ሠንጠረዥ 11

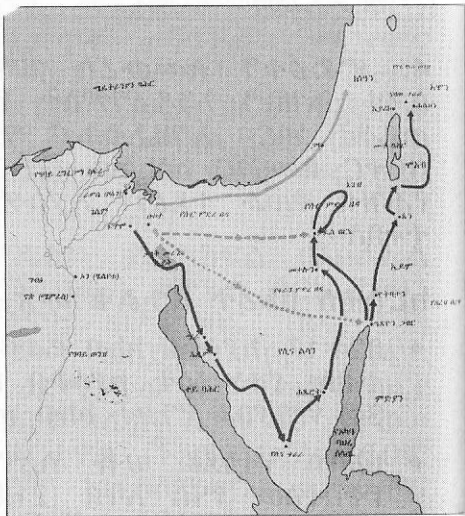
አለማመን፤ ተቃውሞና ዓመጽ እንዲሁም የእግዚአብሔር ቁጣ

ድርጊቱ	ውጤቱ
1. ማጉረምረም (11:4-7)	በእሳት ተበሉ
2. መናውን መጸየፍ (11:)	ተቀሰፉ (የምዕት መቃብር) (11:6)
3. አሮንና ማርያም በሙሴ ላይ መነሳት (12:1-)	ማርያም ለምጽዎ ሆነች (12:10)፤ አሮንና ማርያም በምድረ በዳ ሞቱ
4. አሥሩ ሰላዮች የሕዝቡን ልዝ አቀለጡ (13:)	አሥሩ ሰላዮች ተቀሰፉ ከ2ቱ ሰላዮች በስተቀር 20 ዓመትና ከዚያ በላይ የሆናቸው ሁሉ በምድረ በዳ ሞቱ (14:)
5. ሌዋውያን ካህናቱ ቆሬ፤ ዳጋንና አቤሮን በሙሴ ላይ አመጹ (16:1-3)	እግዚአብሔርን ገቀዋልና (16:30) ምድር ተሰንጥታ ዋጠቻቸው (16:32)
6. ሕዝቡ ከገብረ ስለመውጣታቸው ተጸጹቱ (ዘኁ 21:5፤ 1ቆሮ 10:9)	በእባቦች ተነደፉ (ዘኁ 21:6፤ 1ቆሮ 10:9)
7. ሙሴ ለዓለቱ እንዲናገር ሲታዘዝ ዓለቱን ሁለት ጊዜ መታ (20:10-)	ሙሴ የተሰፋቱን ምድር አትዝም ተባለ (20:12)

4. ምድሪቱን ለመውረስ ዝግጅት በሞዓብ፡- ወደ ሞዓብ ሲጓዙ ሕዝቡን እንዲረግምለት የሞዓብ ንጉሥ ባላቅ በለዓምን ጠይቆት ነበር። እግዚአብሔር ግን በለዓምን በአህያውም በኩል ሳይቀር በመናገር ከለከለው (22-24)። በስተመጨረሻም እንደገና የሕዝብ ቆጠራ ተደረገ፤ ኢያሱም ከሙሴ የመሪነቱን ኃላፊነት ተቀበለ።

ክርስቶስ በአሪት ዘኁልቁ መጽሐፍ፡፡

- ♦ በ24:17 ሐያዕቆብ ኮከብ ይወጣል፤ ከእስራኤል በትር ይነሣል፤ ተብሎ የተነገረለት ከያዕቆብ ዘር የሆነው ኢየሱስ (ሉቃ 3:34) የሚያበራ የንጋት ኮከብ ነው (ራእ 22:16)።
- ♦ በእባብ የተነደፈ ሁሉ ሲያየው የሚድንበት በዓላማ ላይ የተሰቀለው የናስ እባብ (21:8-9) በእርሱ ለሚያምኑ ሁሉ የዘላለም ሕይወት የሚሰጠውን የተሰቀለውን ኢየሱስ ክርስቶስ ያመለክታል (ዮሐ 3:14፤ 12:32)።

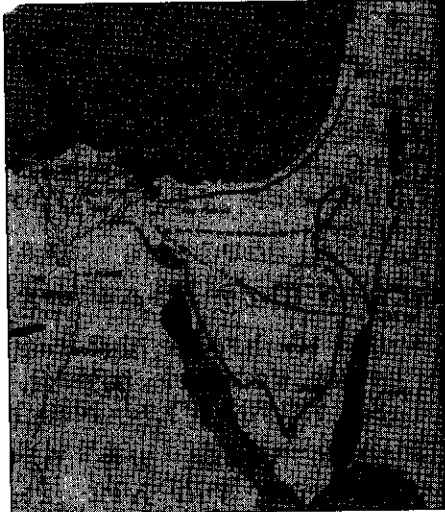
- ✦ ውኃ የወጣበት ዓለት (20:8-11) ሪም ዓለት ክርስቶስ ነበረ (1ቆሮ 10:4)።
- ✦ ነፍስ ገዳይ ሰው የሚሸሸበት የመማጽኛ ከተማ (35:25-32)፤ ተስፋውን ለመያዝ ወደ እርሱ ለሸሹ መሸሸጊያ ክርስቶስን ያመለክታል (ዕብ 6:18)።

ዋና ትምህርት፡-

አለማመንና አመጽ መንገድን ያረዝማል፤ በምድረ በዳም ያስቀራል። ከእስራኤላውያን አለማመንና ዓመጽ የተነሳ (ዕብ 3:16-4:2) የ11 ቀን መንገድ (ዘጸ 1:2) 38 ዓመት (ዘጸ 2:14) ወሰደባቸው። ብዙዎችም በምድረ በዳ ቀሩ (ሞቱ)። በዚህ ሁኔታ እግዚአብሔር ደስ አላለውም (1ቆሮ 10)። እግዚአብሔር የጽድቅ ባሕርይው በእርሱ አለማመንና ማጉረምረምን እንዲቀጣ ያደርገዋል። ሙሴ እንኳን ከእግዚአብሔር ቅጣት አላመለጠም።

እግዚአብሔር ሲመራ ምንም አያላጣም። ወደ ግብጽ ሲገባ 70 ነፍስ የነበረው የያዕቆብ ዘር (ዘፍ 46:26-27፤ ዘጸ 1:5) ከ430 ዓመት በኋላ (ዘጸ 12:40) እግዚአብሔር እጅግ አብዝቶት (ዘጸ 1:7፤ 12:20) «አግረኛው» ብቻ ከ600000 በላይ በመሆኑ ጠቅላላው ሕዝብ ከ2 ሚሊዮን እንደሚበልጥ ይገመታል።

እግዚአብሔር ለዚህ ሁሉ ሕዝብ በምድረ በዳ መንገድ አሳየ፤ መና፤ ውኃ፤ ሥጋ ሰጠ። ልብሳቸው አላረጀም፤ ጫማቸው አላለቀም (ዘጸ 29:5)፤ ሕዝቡ ምንም አላጡም (ዘጸ 2:7)። ይህ ማጥ²² የእስራኤላውያን የምድረ በዳ ጉዞ ያሳያል።

²² ምንጭ፡- ቲም ዶውሴይ (ዶ/ር) (1989)፤ የተማረው የመጽሐፍ ቅዱስ አትላስ፤ ኤስ አይ ኤም ኢትዮጵያ አሳታሚ።

ምዕራፍ 5፡-

ኦሪት ዘዳግም

ጸሐፊው፡- ሙሴ ነው። ስለ ሙሴ መሞት የሚናገረውን ምዕ 34 ኢያሱ እንደጻፈው ይገመታል።

የተጻፈበት ጊዜ፡- 1410 ዓ.ዓ.።

ስያሜ፡- ዘዳግም²³ ማለት የተደገመ (ድጋሚ) ማለት ሲሆን ቀደም ሲል ከ38 ዓመታት በፊት እግዚአብሔር ለእስራኤላውያን በሲና²⁴ (ዘጸ 20ና በሌሎችም ክፍሎች) የሰጠው ሕግ ተብራርቶ የተነገረበት መጽሐፍ ነው።

ዋና ሰዎች፡- ሙሴ፤ ኢያሱ

ዋና ሀሳብ፡- የእግዚአብሔርን ቃል ልብ ስለማለት (ስለመጠበቅ) ሙሴ የመጨረሻ ትምህርትና ምክር ይሰጣል። ሙሴ የ38 ዓመቱን የምድረ በዳ ጉዞ ይቃኛል፤ የእግዚአብሔርን መልካምነት ይገልጻል፤ የተስፋይቱን ምድር ስለመውረስ ይናገራል፤ እርሱን የሚተካውን ኢያሱን ያደፋፍራል።

ተደጋጋሚ ቃላት፡- «እግዚአብሔር» የሚለው 944 ጊዜ፤ «ልብ በል፤ አስብ/ አትርሳ» 50 ጊዜ፤ «ቃል ኪዳን» 27 ጊዜ ያህል ተጽፎአል። ይህ መጽሐፍ ከዘዳግም በኋላ ባሉ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ውስጥ 356 ያህል ጊዜ እንዲሁም በአዲስ ኪዳን 80 ያህል ጊዜ ተጠቅሶአል። ጌታ ኢየሱስ በምድረ በዳ በዲያብሎስ በተፈተነ ጊዜ «ተጽፎአል» በማለት የመለሰለት ከዚህ መጽሐፍ ውስጥ ነው (ማቴ 4:4፤ ሉቃ 4:4 - ከዘጸ 8:3፤ ማቴ 4:7፤ ሉቃ 4:12 - ከዘጸ 6:16፤ ማቴ 4:10፤ ሉቃ 4:8 - ከዘጸ 6:13)።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች፡-

- ✦ «እስራኤል ሆይ፤ ስማ፤ አምላካችን እግዚአብሔር አንድ እግዚአብሔር ነው፤ አንተም አምላክህን እግዚአብሔርን

²³ Gk- Deuteronomiom <second law>

²⁴ ሲና ሌላ ስሙ ኮራብ ነው (ዘጸ 3:1፤ 12፤ 19:1፤ ዘጸ 5:2)

በፍጹም ልብህ በፍጹምም ነፍስህ በፍጹምም ኃይልህ ውደድ፡²⁵ (6:4-5)።

✦ «እንግዲህ እነዚህን ቃሎች በልባችሁና በነፍሳችሁ አነሩ፤ ...ልጆቻችሁንም አስተምሩአቸው፤ በቤትህም ስትቀመጥ፤ በመንገድም ስትሄድ፤ ስትተኛም ስትነሣም አጫውቱአቸው፤ (11:18-19፤ 4:10፤ 6:7)።

✦ «በፊታችሁ ሕይወትንና ሞትን በረከትንና መርገምን እንዳስቀመጥሁ እኔ ዛሬ ሰማይንና ምድርን በአንተ ላይ አስመስክራለሁ፤ እንግዲህ አንተና ዘርህ በሕይወት ትኖሩ ዘንድ ሕይወትን ምረጥ፤ እግዚአብሔርም ለአባቶችህ ለአብርሃምና ለይስሐቅ ለያዕቆብም እንዲሰጣቸው በማለላቸው በምድሪቱ ትቀመጥ ዘንድ፤ እርሱ ሕይወትህ የዘመንህም ርዝመት ነውና አምላክህን እግዚአብሔርን ትወድደው ትጠባበቀውም ቃሉንም ትሰማ ዘንድ ምረጥ» (30:19-20)።

የመጽሐፉ አከፋፈል፡- የሙሴ ንግግሮችን ተከትሎ በ4 ክፍል መክፈል ይቻላል።

1. የመጀመሪያ ንግግር፡- እግዚአብሔር ያደረገው (1-4:43)
2. ሁለተኛ ንግግር፡- እግዚአብሔርን በመፍራት መኖር (4:44-28)
3. ሦስተኛ ንግግር፡- ለእግዚአብሔር መሰጠት (29-30)
4. አራተኛ ንግግር፡- የሙሴ የመጨረሻ ቀናት (31-34)

1. የመጀመሪያ ንግግር፡- እግዚአብሔር ያደረገው። ሕዝቡ ወደ ተስፋይቱ ምድር ከመግባቱ በፊት ከዮርዳኖስ ማዶ የተነገረ ነው (1:1፤ 27:2፤ 31:2)። በዚህ ጊዜ ከሙሴ፤ ካሌብና ኢያሱ በስተቀር በመጀመሪያው ቆጠራ የነበረው ከግብጽ የወጣው ሕዝብ ሁሉ ሞቷል። ስለዚህ ሙሴ የሚናገረው በመጀመሪያው ቆጠራ ከሃያ ዓመት በታች ለነበረውና በምድረ በዳ ለተወለደው አዲስ ትውልድ ነው። በእስራኤላውያን 40 ዓመታት የምድረ በዳ ጉዞ

²⁵ "This statement was known as the *Shema* and was recited in every Jewish synagogue service. It is a statement stressing the oneness of God, yet the word "one" is *echodd* in Hebrew, which implies a compound unit. Israel's response to this great commandment was to be one of love. <http://home.hkstar.com/~johnfok1/OldTestamentSurvey>.

የሆነውን ዋና ዋና ነገር በተለይም የእግዚአብሔርን ድንቅ ሥራና ጥበቃ እንዲሁም የሕዝቡን ዐመፅ በማስታወስ ይነግራቸዋል።

2. ሁለተኛ ንግግር፡- እግዚአብሔርን በመፍራት መኖር። እግዚአብሔር የሰጣቸውን ሕግጋት በማስታወስ ሕዝቡ እግዚአብሔርን በመፍራት እንዲኖር ይመክራቸዋል። ከዚህ ውስጥ ትልቁ ትእዛዝ የእግዚአብሔርን አንድ አምላክነት የሚገልጸውና እርሱን በፍጹም ልባቸው እንዲከተሉት የሚናገረው ነው (6:4-5)። የእግዚአብሔርን ቃል እንዲጠብቁ ብቻ ሳይሆን ለልጅ ልጆቻቸውም እንዲያስተምሩት አጥብቆ ይነግራቸዋል (4:10፤ 6:7፤ 11:18-19)። መታዘዝ ከእግዚአብሔር የሆነ በረከትን እንደሚያስገኝ ሁሉ አለመታዘዝ ደግሞ ቅጣትን ያስከትላል።

3. ሦስተኛ ንግግር፡- ለእግዚአብሔር መሰጠት። ሕዝቡ ለእግዚአብሔር የተሰጠ ሕይወት እንዲኖሩ፤ ቃል ኪዳናቸውን እንዲያድሱ፤ በሕይወትና በሞት መካከል በሚደረገው ምርጫ ሁልጊዜ ሕይወትን እንዲመርጡ ያስጠነቅቃቸዋል። በመጽሐፉ ውስጥ «ቃል ኪዳን» የሚለው ሐረግ 27 ጊዜ ያህል መገለጹ ቃል ኪዳን የመጠበቅን አስፈላጊነት ያስገነዝባል።

4. አራተኛ ንግግር፡- የሙሴ የመጨረሻ ቀናት። በመጨረሻም ለእያንዳንዱ ነገድ የበረከት ቃል በመናገር ይባርካቸዋል። ይህንም እንዳይረሱና ዘወትር እንዲያነቡት ይመክራቸዋል (30:19-20)። ሙሴ የሚሞትበት ጊዜ ስለደረሰ የመሪነቱን ኃላፊነት ለኢያሱ አስረክቦ ሕዝቡን ይሰናበታል። ሙሴ በናባው ተራራ ራስ (ጫፍ) ላይ ከመሞቱ በፊት (34) በእስራኤል ሕዝብ ፊት ለእግዚአብሔር ዝምሬ ዘመረ (32)፤ የእስራኤልን ልጆች ባረከ (33)።

ክርስቶስ በኦሪት ዘግግም መጽሐፍ፡-

«...አምላክህ እግዚአብሔር ከአንተ መካከል ከወንድሞችህ እንደ እኔ ያለ ነቢይ ያስነሣልሃል፤ እርሱንም ታደምጣለህ» (18:15) በማለት ሙሴ የተናገረው ትንቢት በክርስቶስ ተፈጽሞአል። ሰው ሁሉ ሊሰማው የተገባው ከእስራኤላውያን መካከል የተነሣው ነቢይ ኢያሱስ ክርስቶስ ነው (ሐዋ 3:22፤ 7:37)።

ዋና ትምህርት፡-

በመሰጠት እግዚአብሔርን መከተል። እግዚአብሔር የሰውን ያልተከፈለ ማንነት (ማለት ልብ፤ ነፍስ፤ ኃይል) ይፈልጋል። እግዚአብሔር አንድ አምላክ ነው (6:4-6)። ይህ የእግዚአብሔርን

ማንነት የሚገልጽ ታላቅና ዘላለማዊ እውነት ነው። ይህን እውነት ማወቅና በልብ መጠበቅ (6:6)፤ በልብ ውስጥ የተጠበቀውን በቤት ውስጥ መግለጥ (ማስተማር/ መተግበር) ይገባል (6:7)፤ በቤት ውስጥ ያለው ደግሞ ከቤት ውጭም መገለጽ/ መስፋፋት አለበት (6:8-9)።

ልጆችን ማስተማር የእግዚአብሔር ትእዛዝ ነው። እግዚአብሔር ያደረገውንና ያስተማረንን እንዳንረሳው ደጋግሞ ስለ መማርና ስለ ማስተማር፤ ለቀጣዩ ትውልድም ስለ ማስተላለፍ ይህ መጽሐፍ አጥብቆ ያስገነዝባል። ወላጆች ልጆቻቸውና የልጅ ልጆቻቸው እግዚአብሔርን እንዲያውቁት፤ እንዲፈሩትና እንዲታዘዙት የማስተማር ኃላፊነት አለባቸው (4:9-10፤ 6:7፤ 11:18-19፤ 31:12-13)።

ሕይወትን ምረጥ። በአጠቃላይ ይህ መጽሐፍ የሚናገረው ለእግዚአብሔር ታማኝ ሆኖ ስለ መኖር ነው። በመታዘዝ ስለሚመጣ በረከትና ባለመታዘዝ ደግሞ ስለሚከተል ርግማን ያብራራል። እግዚአብሔርን በመታዘዝ መኖር ሕይወትን መምረጥ ሲሆን አለመታዘዝ ደግሞ ሞትን መምረጥ ነው። እያንዳንዱ ሰው የተፈጠረው የመምረጥ ነጻነት ኖሮት በመሆኑ ማንም ሰው ሕይወት እያለ ሞትን ሊመረጥ አይገባውም።

የሕግ መሰጠት ዓላማ ለመልካም ነው። ሙሴ የሕግን መሰጠት ዓላማ «መልካም እንዲሆንልህ» (10:13) በማለት ይገልጻል። ሕግን ለሚጠብቅ ሰው ለእርሱ መልካም ይሆንለታል፤ ወደ እግዚአብሔር ያስጠጋልና። ሕግ ስለ ክርስቶስ የሚያመለክት ነው። ክርስቶስ የሕግ ፍጻሜ ነው (ማቴ 5:17)።

ክፍል ሁለት የታሪክ መጻሕፍት

የብሉይ ኪዳን የታሪክ መጻሕፍት ተብለው የሚጠሩት ከመጽሐፈ ኢየሱስ እስከ መጽሐፈ አስቴር ያሉት 12 መጻሕፍት ናቸው። እነዚህ መጻሕፍት እስራኤል የከነዓንን ምድር ከወረሱበት ጊዜ አንስቶ ባለማመንና ባለመታዘዝ ምክንያት እስከተማረኩበትና ከምድሪቱ እስከተወሰዱበት ድረስ ያለውን የ700 ዓመት ያህል ጊዜ ይሸፍናሉ።

በእነዚህ መጻሕፍት ጎልተው የሚታዩ ርዕሶች፡-

- ✦ ከነዓንን መውረስ -
- ✦ በምድሪቱ ላይ የተነሱ ጠላቶችና የመሳፍንት አስተዳደር -
- ✦ የነገሥታት አስተዳደር -
- ✦ የእስራኤል ሰሜንና ደቡብ መንግሥታት
- ✦ የሰሜኑ መንግሥት በአሦር ሥር መውደቁ
- ✦ የደቡቡ መንግሥት ወደ ባቢሎን በምርኮ መወሰዱ
- ✦ የእስራኤል ቅሬታዎች ወደ ኢየሩሳሌም መመለስ

እነዚህን ጉልህ ነጥቦች ከየመጻሕፍቱ ትኩረት አንጻር በ3 በመክፈል በሠንጠረዥ 12 ቀርቦልን።

ሠንጠረዥ 12

በታሪክ መጻሕፍት ውስጥ የተገለጸ የእስራኤል ታሪክ

1.	ዋና ሀሳብ	መጽሐፍ
1.	መለከታዊ አገዛዝ	
	ከነዓንን መውረስና መከፋፈል	ኢየሱስ
	ምድሪቱ በጠላቶች መዝገብና የመሳፍንት መነሳት	መሳፍንት፤ ሩት
2.	የነገሥታት አገዛዝ	
	ምድሪቱ ከጠላቶች ማረፍ	1 ሳሙኤል
	የእስራኤል የመንግሥቱ መጽናት፤ መስፋት	2 ሳሙኤል
	የእስራኤል የከፍታ ዘመን	1 ነገሥት 1-10
	የእስራኤል መከፈል	1 ነገሥት 11-22
	የሰሜኑ መንግሥት መዳከም	2 ነገሥት 1-17
	የደቡብ መንግሥት በምርኮ መወሰድ	2 ነገሥት 18-25
	ቤተ መቅደሱን ለመሥራት ዝግጅት	1 ዜና መዋዕል
	የቤተ መቅደሱ መሠራትና መፍረስ	2 ዜና መዋዕል
3.	ክምርኮ በጊላ	
	የቤተ መቅደሱ እንደገና መሠራት	ዕብራ
	የኢየሩሳሌም እንደገና መሠራት	ነህምያ
	ሕዝቡ ከመከራ መጠበቁ	አስቴር

ምዕራፍ 6:- መጽሐፈ ኢያሱ

ጸሐፊው:- ኢያሱ ነው (8:32; 24:26):: ከኢያሱ ሞት በኋላ ያለው ምዕ 24:29-33 በሌላ ሰው እንደተጻፈ ይታሰባል።

የተጻፈበት ጊዜ:- 1400-1370 ዓ.ዓ.።

የመጽሐፉ ስያሜ:- በመጽሐፉ ውስጥ ጎልቶ ከሚታየው ከኢያሱ ስም የተወሰደ ነው። ከኤፍሬም ነገድ የሆነው የነዌ ልጅ ኢያሱ የሙሴ አገልጋይ ነበር። የመጀመሪያ ስሙ አውሴ²⁶ ነበር (ዘኁ 13:8)። ሙሴ ኢያሱ²⁷ ብሎ ጠራው (ዘኁ 13:16)፤ ትርጓሜውም 'የሀዌ (እግዚአብሔር) አዳኝ ነው' ማለት ነው።

ዋና ሰዎች:- ኢያሱ፣ ካሌብ፣ ረዓብ

ዋና ሀሳብ:- የተስፋይቱን ምድር መውረስ። ይህ መጽሐፍ እስራኤላውያን የተስፋይቱን ምድር ለመውረስ ያደረጉትን ዝግጅት፣ ድል ማድረግና ምድሪቱን መከፋፈል ያስረዳል። እግዚአብሔርን ፈጽሞ በመታዘዝ ስለሚገኘው ድልና በረከት ይገልጻል።

ተደጋጋሚ ቃል:- የእግዚአብሔር ስም 219 ጊዜ፤ ተዋግ/መዋጋት፤ መውረስ

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች:-

✦ የዚህ ሕግ መጽሐፍ ከአፍህ አይለይ፤ ነገር ግን የተጻፈበትን ሁሉ ትጠብቅና ታደርግ ዘንድ በቀንም በሌሊትም አስበው፤ የዚያን ጊዜም መንገድህ ቀናልሃል፤ ይከናወንልሃልም። (1:8)።

✦ '...የምታመልኩትን ዛሬ ምረጡ። እኔና ቤቴ ግን እግዚአብሔርን እናመልካለን' (24:15)።

✦ 'እግዚአብሔር ለእስራኤል ቤት ከተናገረው መልካም ነገር ሁሉ ተፈጸመ እንጂ ምንም አልቀረም' (21:45)።

የመጽሐፉ አከፋፈል:- መጽሐፉን በ4 በመክፈል እንደሚከተለው ማየት ይቻላል።

²⁶ Hoshea

²⁷ Yeshua, a contracted form of Yehoshua, meaning, "Yahweh is salvation," is the Greek equivalent of the name Jesus.

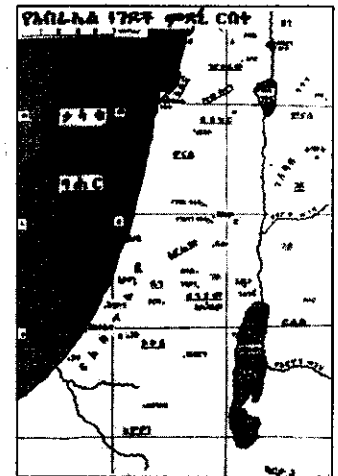
1. ምድሪቱን ለመውረስ ዝግጅት (1-5)
2. ምድሪቱን መውረስ (6-12)
3. ምድሪቱን መከፋፈል (13-22)
4. የኢያሱ ስንበትና ማስጠንቀቂያ (23-24)

1. ምድሪቱን ለመውረስ ዝግጅት:- እስራኤላውያን ምድሪቱን ለመውረስ ከመውጣታቸው በፊት ያደረጉት ዝግጅት:-

✦ መሪ ተመረጠ (1)- እግዚአብሔር መመሪያ ሰጠ፤ ኢያሱን እንዲበረታና እንዲያፈራ አዘዘው።

✦ ምድሪቱን ሰለሉ (2)፤- እስራኤላውያን የዮርዳኖስን ወንዝ ተሻግረው ወደ ከነዓን ከመግባታቸው በፊት በቂ መረጃ እንዲሰበስቡ ሁለት ሰላዮች ተላኩ። ረዓብ የተባለች ጋለሞታ ተቀበለችው፤ ደበቀችውም። ረዓብ ያደረገችው የእምነት ሥራ በዕብ 11:31 እና ያዕ 2:25 ተገልጿል።²⁸

✦ በፊታቸው ያለውን ዮርዳኖስ ወንዝ ተሻግረው ቀረቡ (3-5)- ወደ ዋናው ጦርነት ከመግባታቸው በፊት እግዚአብሔር ታላቅን ነገር ያደርግ ዘንድ ራሳቸውን ለእግዚአብሔር መቀደስ እንደሚገባቸው አዘዘቸው (3:5)። ያልተገረዙ ወንዶች በጌልገላ ተገረዙ። መና መውረዱ ቀረ። የእግዚአብሔርም መልአክ²⁹ የሰልፉ ክስዎች መካከል የተሾመ መሪ በሆነም የሰልፉ ባለቤት እግዚአብሔር ነው።

2. ምድሪቱን መውረስ:- ኢያሱ በሦስት አቅጣጫ ጦርነቶች አደረገ። (ይህ ካርታ የእስራኤል ነገዶች የወረሱትን ቦታ ያሳያል³⁰)።

²⁸ በብሉይ ኪዳን ከምናገኛቸው ሌቶች መካከል የእምነት ሌቶች ተብለው በዕብ 11 የተጠቀሱ ሣራ (11:11)፤ የሙሴ እናት/ዩካብድ (23)፤ ረዓብ (31) ናቸው።

²⁹ ስለ እግዚአብሔር መልአክ ማንነት በመልሳቸው መስፍን (1996 ዓ.ም) እግዚአብሔር መለኮት፤ አንድነት ማተሚያ ድርጅት ገጽ 75-76 የተጻፈውን ይመልከቱ።

✦ በማዕከላዊ ክነዓን፡- ኢያሪኮ፤ አይ፤ ገባዎን፡፡ እስቀድሞ ኢያሪኮን ድል ሲያደረጉ የኢያሪኮ ግንብ በድምጽ የፈረሰበት ተአምር ይገኛል (5:13-6:21)፡፡ በአካን ኃጢአት ምክንት በጋይ አስራኤላውያን ተሸንፈው ነበር (7:21)፡፡ በኋላም እርምን አስወግደው ሲዋጉ ጋይን ድል አደረጉ፡፡ ኢያሱ እግዚአብሔርን ሳይጠይቅ ከገባዎን ሰዎች ጋር ቃል ኪዳን አደረገ (9)፡፡

✦ በደቡብ ክነዓን፡- ከአምስቱ የአሞራውያን ነገሥታት ጋር በገባዎን በተደረገው ውጊያ እግዚአብሔር ከሰማይ ታላላቅ የበረሃ ድንጋይ በማውረድ ፀሐይም እንዳትጠልቅ ለአንድ ሙሉ ቀን ያህል በማዘግየት ኢያሱን ረዳው፤ ድልን ሰጠው (10:11-14)፡፡

✦ በሰሜን ክነዓን፡- በመጨረሻም ኢያሱ በሰሜን የሚገኙትን ነገሥታት ድል አደረገ (11)፡፡

3. ምድሪቱን መከፋፈል፡፡ ምድሪቱን ለ12ቱ ነገዶች ተከፋፈሉ፡፡ ከ40 ዓመታት በፊት ከኢያሱ ጋር ምድሪቱን የሰለለው የእምነት ሰው ካሌብ በጠየቀው መሠረት ኢያሱ ኬብሮንን ሰጠው፡፡

4. የኢያሱ ስንበትና ማስጠንቀቂያ፡፡ ኢያሱ ከመሞቱ በፊት ሕዝቡን ለእግዚአብሔር ስለ መለየት/ መቀደስ አስገንዝባቸው (23:8)፡፡ ሕዝቡ ከእግዚአብሔር ጋር ያላቸውን ቃል ኪዳን እንዲያድሱና ለእርሱ ታማኝ ሆነው እንዲኖሩ አጥብቆ በመምክር «...የምታመልኩትን ዛሬ ምረጡ፡፡ እኔና ቤቴ ግን እግዚአብሔርን እናመልካለን» (24:15) በማለት የራሱን ምርጫ አስታውቃቸው፡፡

ክርስቶስ በመጽሐፈ ኢያሱ፡፡
ነውርን የማንከባለል ምሳሌ የሆነው የሥጋን ሰውነት በመግፈፍ የሆነ መገረዝ (5:7-9) በክርስቶስ የሆነን የልብ መገረዝ ያሳያል (ቆላ 2:10-12)፡፡

ዋና መልእክት፡-
መሪን ማዘጋጀትና መተካት፡- ኢያሱ በእግዚአብሔር ሰው ሙሴ የተጀመረውን ታላቅ የሕዝብ መሪነት አገልግሎት ለመፈጸም ብቁ ሰው ነበር፡፡ ከልጅነቱ ጀምሮ የሙሴ አገልጋይ የነበረ (ዘጸ 24:12፤ ዘኁ 11:28)፤ ሙሴን የሚታዘዝ (ኢያ 11:15)፤ ከመገናኛው ድንኳን የማይለይ ታማኝ (ዘጸ 33:11)፤ የክነዓንን ምድር ለመሰለል የተላከ

³⁰ የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር (1972 ዓ.ም.)፤ የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት፤ ሴንትራል ማተሚያ ቤት፤ አዲስ አበባ፡፡

(ዘኁ 13:8)፤ እግዚአብሔርን ፈጽሞ የተከተለ (ዘኁ 32:10-12)፤ በሰልፍ የተፈተነ (ዘጸ 17:8-15)፤ መንፈስ ያለበት (ዘኁ 27:18)፤ በሙሴ እጅ መጫን የጥበብን መንፈስ የተሞላ (ዘኁ 27:17-19፤ ዘጸ 34:9) ሰው ነበር፡፡ እንዲሁም መሪነቱ ከሙሴ ወደ ኢያሱ በሚተላለፍበት ጊዜ እግዚአብሔር ተተኪውን ኢያሱን አበረታታው፤ መመሪያም ሰጠው (ኢያ 1-4)፡፡ ኢያሱ ደግሞ በተራው በመሪነቱ መጨረሻ ላይ ሲደርስ ሕዝቡን መከረ፤ ከአባቶቻቸው ጀምሮ ያለውን የእግዚአብሔርን ታማኝነት አጉልቶ በማሳየት ሕዝቡ እግዚአብሔር እንዲከተሉ እርሱንም ብቻ እንዲያመልኩ አስጠነቀቀ (ምዕ 24)፡፡

ሐሁለት ጌቶች መገዛት አይቻልም፡- እግዚአብሔር ከማንም ጋር በደባልነት የሚመለከት ሳይሆን ሰው መርጦና ፈቅዶ የሚያመለከው ንጹህ አምላክ ነው፡፡ አስራኤላውያን በወረሱት ምድር የነበረው ባዕድ አምልኮ የሕዝቡን ልብ እየሰረቀ ስለነበረ የምታመልኩትን ዛሬ ምረጡ (24:15) የሚለው የኢያሱ ምክር ለሁለት ጌቶች መገዛት እንደማይችሉ ይገልጻል፡፡ ሆኖም አስራኤላውያን የኢያሱን ምክር ባለመስማታቸው ወደ ጣዖት አምልኮ ወደቁ (መሳ 1:1-3:6) ብዙ ጉስቁልና ደረሰባቸው፡፡

ከውሳኔ በፊት ጥናት ማድረግ ይጠቅማል፡፡ ከዮርዳኖስ ማዶ የተሠራው መሠዊያ (22:10) ለአስራኤላውያን ኃጢአትና ዐመፅ (ጣዖት) ስለመሰላቸው በሕዝቡ መካከል የእርስ በርስ ጦርነት ሊያስነሳ ነበር፡፡ ሆኖም ጉዳዩ በጥንቃቄ ሲመረመር ለመሠዊያነት ሳይሆን «ምስክር» (22:28) እንዲሆን መሠራቱ ስለታወቀ ከሕግ መተላለፍ አለመሆኑ ተረጋግጧል (22:10-31)፡፡ ይህም ከውሳኔ በፊት ጉዳይን በጥንቃቄና በትዕግሥት መረጃ ማሰባሰብና ማጥናት በወንድማማች መካከል ሊነሣ ከሚችል ጠብና መለያያት እንደሚጠብቅ ያስተምራል፡፡

እግዚአብሔር የተናገረውን ይፈጽማል፡፡ : እግዚአብሔር ለአብርሃም «...ይህችን ምድር ለዘርህ ሰጥቼአለሁ» (ዘፍ 15:18) በማለት የሰጠውን ተስፋ እንዲሁም ከ480 ያህል ዓመታት በኋላ ለኢያሱ «...የእግራችሁ ጫማ የሚረገጠውን ቦታ ሁሉ ለእናንተ ሰጥቼአለሁ» (1:3) በማለት የገባውን ቃል ሁሉ ፈጸመ፡፡ «...ኢያሱ ምድሪቱን ሁሉ ያዘ 11:23፤ «... እግዚአብሔር ለአስራኤል ቤት ከተናገረው መልካም ነገር ሁሉ ተፈጸመ እንጂ ምንም አልቀረም» (21:43-45)፡፡

ምዕራፍ 7:-

መጽሐፈ መሳፍንት

ጸሐፊው:- መጽሐፈ መሳፍንትን ማን እንደጻፈው በእርግጠኛነት መናገር በያዳግትም አንዳንድ ማስረጃዎች ነቢዩ ሳሙኤል እንደሚሆን ያመለክታሉ። እንዲሁም ነቢያቱ ናታንና ጋድ ድርሻ ይኖራቸው ይሆናል (1ዜና 29:29)።

የተጻፈበት ጊዜ:- 1050-1000 ዓ.ዓ.። መጽሐፉ ኢያሱ ከሞተበት ጊዜ አንስቶ ሶምሶን እስከሞተበት ጊዜ ያለውን የ300 ዓመት ይሸፍናል።

የመጽሐፉ ስያሜ:- በመጽሐፉ ውስጥ «መሳፍን» ተብለው ከሚጠሩት መሳፍንት።

ዋና ሰዎች:- መሳፍንት ናቸው። ስማቸው በሠንጠረዥ 13 ተመልክቶአል።

ተደጋጋሚ ቃላት:- እግዚአብሔር የሚለው የመለኮት ስም 170 ጊዜ ተጽፎአል።

ዋና ሀሳብ:- እስራኤላውያን እግዚአብሔርን ባለመታዘዝና በኃጢአት ምክንያት የመጣባቸውን ውድቀት፤ መሸነፍና ቅጣት እንዲሁም ስለ እግዚአብሔር ይቅር ባይነት የሚያስረዳ መጽሐፍ ነው። በመጽሐፉ ውስጥ ሰባት የመውደቅና የመነሣት ዑደቶች ይታያሉ (ሠንጠረዥ 13)።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች:-

- ✦ እግዚአብሔር ለእስራኤልም ያደረገውን ሥራ ያላወቀ ሌላ ትውልድ ተነሣ (2:10)።
- ✦ ብዙያን ዘመን በእስራኤል ዘንድ ንጉሥ አልነበረም፤ ሰው ሁሉ በፊቱ መልካም መስሎ የታየውን ያደርግ ነበር (21:25)።

የመጽሐፉ አከፋፈል:- በሁለት ዋና ክፍል መክፈል ይቻላል።

1. የመውደቅና የመነሣት ዑደት (1-16)
2. ቅይጥ ሕይወት (17-18)

1. የመውደቅና የመነሣት ዑደት:- በመሳፍንት መጽሐፍ በተደጋጋሚ የሚታየው ድግግሞሽ ወይም አዙሪት³¹ እረፍት - በመፅ (ኃጢአት) - የአዙሪት ቀለበት በመሳፍንት ዘመን የሕዝቡ ሕይወት።

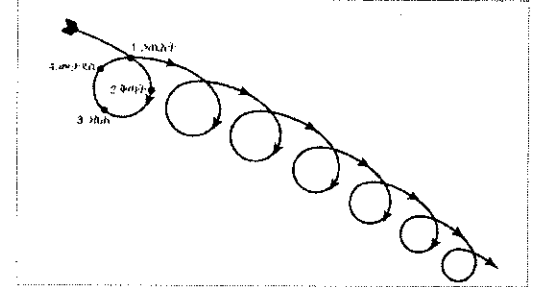
ውድቀት (ቅጣት) - ነስሐ - መታደግ - መታደስ (ሰላም) ነው።

በእስራኤላውያን ሕይወት ከጊዜ ወደ ጊዜ የማሽቆልቆል ሕይወት ነበር።

«በእግዚአብሔር ፊት ክፉ የሆነ ሥራ ሠሩ» የሚለው ቃል በመጽሐፉ ውስጥ በተደጋጋሚ ይገኛል።

2. ቅይጥ ሕይወት:- እስራኤላውያን «በእግዚአብሔር ፊት ክፉ የሆነ ነገር አደረጉ» (2:11፤ 3:7፤ 12:12፤ 4:1፤ 6:1፤ 10:6፤ 13:1)። ሰው የሚሠራውን ኃጢአት ሁሉ የሚያደርገው «በእግዚአብሔር ፊት» ነው። እግዚአብሔር የማያየውና የማያውቀው ምንም ነገር የለም። ከእርሱ ፊት መሸሽግ አይቻልም።

እግዚአብሔር በሰጣቸው ምድር የነበሩትን ፈጽመው እንዲያስወጧቸውና በምድሪቱ ከሚኖሩትም ጋር ቃል ኪዳን እንዳያደርጉ እግዚአብሔር አገዛ ነበር (1:21፤ 27፤ 29፤ 30)። እነርሱ ግን ቃሉን አልሰሙም (2:2)። ስለሆነም በሄዱበት ቦታ ሁሉ «እግዚአብሔር እጅ ትከፋባቸው ነበር» (2:15)። የሚቀጥለው ሠንጠረዥ 13 የአዙሪቱን ዑደትና እግዚአብሔር ያስነሣቸውን መሳፍንት ያሳያል።

³¹ ይህ የአዙሪት ቀለበት ሥዕላዊ መግለጫ በማዛመድ የተወሰደው John F. Walvoord, Roy B. Zuck (1985), The Bible Knowledge Commentary: Old Testament, Victor Books, p.383.

ሠንጠረዥ 13
የእስራኤላውያን ክፉ ሥራ፤ ቅጣት፤ ንስሐና
የእግዚአብሔር መታደግ

ተ. ቁ.	ክፉ ሥራ/ ኃጢአት	አልፎ መሰጠት			ንስሐ	የእግዚአብሔር መታደግ	
		ቅጣት	ዓመት	ገዥ አገር		መሳፍን መመስጠት	የአረፍት ዘመን
1.	3:7	3:8	8	መስጴጢምያ		ጎቶንያል	40 (3:9-11)
2.	3:12	3:12-14	18	ሞአብ	3:15	ናዖድ	80 (3:30)
3.		3:31		ሞአብ		ለሜጋር	--- 3:31
4.	4:1	4:2	20	ከነዓን	4:3	ዲቦራና ባርቅ	40 (5:31)
5.	6:1	6:1	7	ምድያም	6:6	ጌዴዎን	40 (8:28)
6.				ምድያም		ቶላ	23 (10:2)
7.				ምድያም		ኢያዕር	22 (10:3)
8.	10:6	10:7-9	18	አሞን	10:10-16	ዮፍታሔ	6 (12:7)
9.				አሞን		ኢብዓን	7 (12:9)
10.				አሞን		ኢሱም	10 (12:11)
11.				አሞን		አብደን	8 (12:14)
12.	13:1	13:1	40	ፍልስጥኤም		ሶምሶን	20 (15:20)

እግዚአብሔር የሚያስነሳቸው መሳፍንት አስቀድመው ሕዝቡን ከጠላቶቻቸው ያድናሉ፤ ከዚያም በመስፍንነት ያገለግላሉ። በዚህ ሁሉ የእስራኤል ዋናው መስፍን (ፈራጅ) የሕዝቡን ጩኸት የሚሰማ፤ የሚራራላቸው፤ መሪ የሚመርጥና በኃይል (በመንፈስ) የሚሞላ፤ የሚታደጋቸው እግዚአብሔር ነው። እርሱ ፈራጅ ነው (11:27፤ 8:23)።

እግዚአብሔር ካስነሳቸው ፈራጆች መካከል ዲቦራ፤ ጌዲዮንና ሶምሶን በጣም የሚታወቁት ናቸው። ነቢይቱ ዲቦራ (4:1-5:31) ባርቅን ያደፋፈረችና በመጨረሻም የድል ዝማሬ የዘመረች መሪ ነበረች። ጌዲዮን (6:1-9:57) በእግዚአብሔር የተመረጠ፤ ጣዖትን ያጠፋ፤ የቆረጠ፤ ምሪትን ከእግዚአብሔር የተቀበለ፤ ሕዝቡን ከባርነት ያዳነ፤ ሕኔ አልገዛችሁም እግዚአብሔር ይገዛችኋል። በማለት ለሕዝቡ የተናገረ ታላቅ መስፍን ነበር። ሶምሶን (13:1-16:31) ከማህፀን ጀምሮ ለእግዚአብሔር የተለየ፤ ብረቱ ተዋጊ፤ በመንፈስ ቅዱስ ኃይል (13:25፤ 14:6፤ 19፤ 15:14) ድል ያደረገ ፈራጅ ነበር።

ክርስቶስ በመጽሐፈ መሳፍንት።

ከጌድዮን ጋር የተነጋገረው «እግዚአብሔር መልአክ» 6:12፤ 20፤ 21፤ 22)፤ እግዚአብሔር ነው (6:14፤ 23)። ይህም ክርስቶስ በብሉይ ኪዳን የተገለጸበት መንገድ (ክሪስቶፋኒ) ነው።

ዋና ትምህርት፡-

እግዚአብሔርን ፈጽሞ መታዘዝ እረፍትንና በረከትን ያመጣል፤ አለመታዘዝ ደግሞ ቅጣትንና ጉስቁልናን ያስከትላል። እስራኤላውያን እግዚአብሔርን በከፊል ለመታዘዝ የሞክሩባቸው ዓመታት ነበሩ። እግዚአብሔርን አመልካለሁ እያሉ መጥፋት ያለበትን ጨርሶ አለማጥፋት ቅይጥ ሕይወት ነው፤ ጠጥመድን ያስከትላል። ለምሳሌ ከማያምን ጋር በጋብቻ መጠመድ (3:5-6)፤ ለጣዖት እየሰገዱ እግዚአብሔርንም አመልካለሁ ማለት ጠጥመድ ነው።

እያንዳንዱ በፊቱ መልካም የመሰለውን ሲያደርግ ውድቀት ይከተላል። የመሳፍንት ዘመን የሚገልጸው እግዚአብሔርን መፍራት ያልነበረበትና ሰው ሁሉ የራሱ መለኪያ የነበረው ጊዜ መሆኑ ነው (21:25)። «ሕግህ ለእግራ መብራት ለመንገዴ ብርሃን ነው» (መዝ 119:105) እንደሚል ሰው ሁሉ ሊመራበት የሚገባው ትክክለኛው መለኪያና መንገድ የእግዚአብሔር ቃል ነው።

እግዚአብሔር በምሕረቱ ባለጠጋ ነው። «የእስራኤልም ልጆች እግዚአብሔርን፡- እኛ ኃጢአትን ሠርተናል ... ዛሬ ግን እባክህ አድነን አሉት። ... ነፍሱም ስለ እስራኤል ቁስቁልና አዘነች» (10:15-16) እንደሚል እስራኤላውያን በንስሐ ሲመለሱ እግዚአብሔር ይራራላቸው ነበር። የእግዚአብሔር ምሕረቱ አያልቅምና፤ ማለዳ ማለዳ አዲስ ነው (ሰቆ 3:22)።

ምዕራፍ 8:- መጽሐፈ ሩት

ጸሐፊው:- አይታወቅም። አብዛኛው ክፍል በነቢዩ ሳሙኤል እንደተጻፈ ይገመታል።

ጊዜው:- 1000 ዓ.ዓ.። የሩት ታሪክ የተፈጸመው በመሳፍንት ዘመን ነበር (1:1)።

የመጽሐፉ ስያሜ:- መጽሐፉ ስያሜውን ያገኘው በመጽሐፉ ውስጥ ብዙ ጊዜ ስሟ ከተጠቀሰው ከሞዓባዊቷ ሩት ነው። ሩት የቦዴዝ እናት የንጉሥ ዳዊት ቅድመ አያት ነች። ሩት የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት በስማቸው ከተሰየመባቸው ሁለት ሴቶች አንዷ ስትሆን ሌላዋ ንግሥት አስቴር ነች።

ዋና ሰዎች:- ኑታሚን፣ ሩት፣ ቦዴዝ

ተደጋጋሚ ቃል:- መቤዝገት (ተቤዝ) የሚለው ቃል 23 ጊዜ ያህል ይገኛል (2:20፣ 3:9፣12፣13፣ 4:1፣3፣4፣6፣7፣8፣14)።

የመጽሐፉ ሀሳብ:- መጽሐፉ የሚያተኩረው አንዲት በትውልዷ እስራኤላዊት ያልሆነች ሴት በመቤዝገት ሕግ መሠረት በንጉሥ ዳዊት እንዲሁም በጌታ ኢየሱስ የዘር ሐረግ (ማቴ 1:5-6፣16፣ ሉቃ 3:23-32) ውስጥ እንዴት እንደገባች ማሳየት ነው። ሞዓባዊቷ ሩት ከሉጥ ዘር ነች (ዘፍ 19:37)።

ቁልፍ ጥቅስ:-

✦ «...እግዚአብሔር ሕዝቡን እንደ ጐብኘ እንጀራም እንደ ሰጣቸው ...» (1:6)።

✦ «...ሕዝብሽ ሕዝቤ፤ አምላክሽም አምላኬ ይሆናል» (1:16)።

✦ «...ዛሬ ዋርሳ ያላሳጣሽ እግዚአብሔር ይባረክ፤ ስሙም በእስራኤል ይጠራ» (4:14)።

የመጽሐፉ አከፋፈል:- የሩትን ድርጊቶች ተከትሎ መጽሐፉን በአራት መክፈል ይቻላል።

1. የሩት ውሳኔ (1:1-22)

2. የሩት መቃረም (2:1-23)

3. የሩት ቦዴዝን ማግኘት (3:1-18)

4. የሩት ብድራት (4:1-22)

1. የሩት ውሳኔ:- በይሁዳ ራብ በሆነበት ዘመን አቤሜሌክ ሚስቱን ኑታሚንና ሁለት ወንድ ልጆቹን ይዞ ወደ ሞዓብ አገር ሄደ። መሐሎን የተባለው ልጅ ሩትን አገባ። መሐሎን ሊሞትና ራቡም ከምድር እንዳለፈ ኑታሚን ባወቀች ጊዜ ወደ ቤተ ልሔም ለመመለስ ፈለገች። ሩትም ከኑታሚን ጋር መሄድን መረጠች። ሞዓባዊቷ ሩትም እንደስሟ³² ወዳጅነትን አጥብቃ ያዘች።

2. የሩት መቃረም:- ኑታሚንና ሩት ቤተልሔም ከደረሱ በኋላ ለመኖሪያ የሚሆናቸውን ቃርሚያ ይቃርሙ ነበር። ሩትም በቦዴዝ እርሻ ትቃርም ነበር። ቦዴዝ የኑታሚን ባል የነበረው የአቤሜሌክ ዘመድ ነበር።

3. የሩት ቦዴዝን ማግኘት:- ሩት በኑታሚን ምክር መሠረት ቦዴዝን በእህል አውድማው አገኘችው። ቦዴዝም በብሉይ ኪዳን ሕግ መሠረት ሩትን ከመውሰዱ በፊት ከእርሱ ይልቅ ለአቤሜሌክ የቅርብ ዘመድ መኖሩን ለማጣራት ወለነ።

4. የሩት ብድራት:- በብሉይ ኪዳን ሕግ መሠረት (ዘሌ 25:25-32፣47-55፣ ዘዳ 25:5-10) ባሏ የሞተባትን ሴት የባሏ የቅርብ ዘመድ (2:20፣ 3:12) እንዲያገባት ይፈቅዳል። የሚቤዝ የቅርብ ዘመድ የሆነ መቤዝገት የሚችል (ሀብት ያለው)ና ፈቃደኛ የሆነ ሰው ነው። ይህም የቅርብ ዘመድ ታዳጊ³³ እንደ ማለት ነው። ቦዴዝም የቅርብ ዘመድ ሆኖ ስለተገኘ ሩትን አገባት። ሩት ከቦዴዝ ኢየሴድን ወለደች (4:17)። ኢየሴድ የዳዊት አባት የሆነው የእሴይ አባት ነው።

ክርስቶስ በመጽሐፈ ሩት።

እንደ ሕጉ (ሌዋ 25:47-49) ሩትን የተቤዝ የቅርብ ዘመድ (ሩት 4:4-8) ሥጋ የለበሰው ክርስቶስ የሰውን ዘር በደሙ ከኃጢአት ዋጀ (ገላ 3:13፣ ራእ 5:9)። እርሱ ለሰው የቅርብ ዘመድ ነው

³² ሩት ማለት ጓደኝነት/ ወዳጅነት ማለት ነው። Hb. rooth- friend.

³³ the Kinsman-Redeemer orgoe, "close relative."

(ሥጋ የለበሰ)፤ መቤዠት የሚችል (ሁሉ የእርሱ የሆነ)ና ፈቃደኛ የሆነ (ራሱን አሳልፎ የሰጠ) ነው።

ዋና ትምህርት፡-

ምርጫቸው እግዚአብሔር ለሆነ እርሱ መልካምነቱን ያጠግባቸዋል። ኑጋሚን ባሏና ሁለቱ ልጆቹ ከሞቱ በኋላ ወደ ቤተ ልሔም ስትመለስ ሁለቱን ምራቶቿን ለእነርሱ የሚሆን ተስፋ በቤተ ልሔም የለምና (1:9-14) በሞግብ እንዲቀሩ ግድ ስትላቸው ያርፋ «...ወደ ሕዝብዋና ወደ አማልክትዋ ተመለሰች (1:15)። ከአማቷ (ከባሏ እናት) ከኑጋሚን መለየት ያልወደደችው ሩት «ሕዝብሽ ሕዝቤ አምላክሽም አምላኬ ይሆናል» (1:16) በማለት ኑጋሚንን ተክትላ ከሀገሯ ወደ እስራኤል ለመሄድ ቆረጠች። እግዚአብሔርም መልካም አደረገላት፤ ባልና ልጅን ሰጣት፤ በመሲሁ በክርስቶስ የዘር ሐረግ ውስጥም ገባች። አስቀድሞ የእግዚአብሔር የሆነውን የሚፈለግ በሌላው ሁሉ ይባረካል (ማቴ 6:33)።

እንዲሁም «ሁሉን የሚችል አምላክ አስመርጮታልና ማራ³⁴ በሉኝ እንጂ ኑጋሚን አትበሉኝ» (1:20) ያለችውን ኑጋሚን ከዓመታት በኋላ በእርሷ ላይ የእግዚአብሔርን መልካምነትን ያዩ ሲያመለካኩ «...እግዚአብሔር ይባረክ ስሙም በእስራኤል ይጠራ» (4:14) አለ። እግዚአብሔር በስተእርጅናዋ የሚመግባት ልጅ ሰጥቷታልና (4:15)። ካለፈችበት ሁኔታ የተነሣ ኑጋሚን³⁵ ደስታ የሚል ተርጉም ያለውን ስሟን «እግዚአብሔር አስመርጮታል» (1:20) ስትል ማራ ብላ ለወጣች። ሆኖም በስተርጅናዋ ከምትወዳት ምራት ከሩት ልጅ ሲወለድላትና ስታቅፈው (4:15-16) ለኑጋሚን መታደስ ሆነላት። ይህም የእግዚአብሔር መልካምነት ነው።

እግዚአብሔር ሕዝቡን ይጎበኛል። በቤተ ልሔም ራብ በሆነ ጊዜ አቤሜሌክ ቤተሰቡን ይዞ ወደ ሞአብ ሄደ። የተፈጥሮ አዛዥ ሕያው እግዚአብሔር በጊዜው ሕዝቡን ጎበኘ፤ እንጀራንም ሰጠ። እግዚአብሔር ርኅራኄው ብዙ ነው።

³⁴ ማራ ማለት መራራ ማለት ነው።

³⁵ ኑጋሚን ማለት ደስታ ማለት ነው።

ምዕራፍ 9፡-

መጽሐፈ ሳሙኤል ቀዳማዊ

በዕብራስጡ መጽሐፍ ቅዱስ መጽሐፈ ሳሙኤል ቀዳማዊና መጽሐፈ ሳሙኤል ካልዕ አንድ መጽሐፍ ናቸው።

ጸሐፊው፡- ሳሙኤልና ሌሎች። በ10:25 መሠረት ሳሙኤል እንደጻፈው ሲታሰብ የእርሱ ሞት ከተነገረበት ከምዕራፍ 25 በኋላ ያለውን የጻፈው ሌላ ሰው መሆን ስለሚኖርበት ናታንና ጋድ ሊሆኑ ይችላሉ (1ዜና 29:29) ተብሎ ይገመታል።

ጊዜው፡- 930 ዓ.ዓ.

ስያሜ፡- በመጽሐፉ በተገለጸው በነቢዩ ሳሙኤል ነው። ሳሙኤል ከመሳፍንት ዘመን የመጨረሻው መስፍን /ፈራጅ (7:6)ና ነቢይ (3:20) ነበር።

ዋና ሰዎች፡- ኤሊ፤ ሳሙኤል፤ ሳኦል፤ ዳዊት

ዋና ሀሳብ፡- እግዚአብሔር ያከበሩትን እንደሚያከብር መታዘዝም ከመሥዋዕት እንደሚበልጥ ያስተምራል። እግዚአብሔር እንደ ሳሙኤልና ዳዊት ያሉ ታናናሾችን የእርሱ ሀሳብ አገልጋይ አድርጎ ሲያሳድግና ሲቀባ ያሳያል። በካህኑ ኤሊና በሳኦል የነበረው አለመታዘዝ ያስከትለውን ቅጣት ያመለክታል።

ተደጋጋሚ ቃል/ሐረግ፡- ቅባት (ቀባው) የሚለው 7 ጊዜ፤ መሻር (መናቅ) 7 ጊዜ።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች፡-

- ♦ «... ያከበሩኝን አከብራለሁና፤ የናቁኝም ይናቃሉና ይህ አይሆንልኝም» (2:30)።
- ♦ «...ሰው ፊትን ያያል፤ እግዚአብሔር ግን ልብን ያያል» (16:7)።
- ♦ «... እነሆ፤ መታዘዝ ከመሥዋዕት፤ ማዳመጥም የአውራ በግ ስብ ከማቅረብ ይበልጣል» (15:22-23)።

የመጽሐፉ አከፋፈል፡- በመጽሐፉ ውስጥ የተጠቀሱ 3 ዋና ሰዎችን ተከትሎ እንደሚከተለው መክፈል ይቻላል።

1. ሳሙኤል (1-8)
2. ሳኦል (9-15)
3. ዳዊት (16-31)

1. ሳሙኤል፡- እናቱ ሐና በጸሎት ያገኘውን ልጇን ለእግዚአብሔር ከሰጠችበት ቀን አንስቶ (1:27-28) በቤተ መቅደስ አደገ። እስራኤልን በካህንነት፣ በነበይነትና በፈራጅነት አገለገለ። የእግዚአብሔርን ድምጽ መስማት የጀመረው በልጅነት ዕድሜው ነበር (3)። የካህኑ ኤሊ ልጆች እግዚአብሔርን የማይፈሩ የመሥዋዕትን ሥርዓት የማያከብሩ ነበሩ። ይህም ፍርድ አስከትሎባቸዋል። ክፍልስጥኤማውያን ጋር በተደረገ ጦርነት ታቦቱ ተማረከ፤ ክብር ከእስራኤል ለቀቀ (ኢካቦድ ሆነ)። ታቦቱ በተማረከበት ቦታ እረፍት ስላልሰጣቸው ወደ እስራኤል መለሱት (4-6)። ከዚህም በኋላ በምጽጳ መንፈሳዊ መነቃቃት (7) ሆነ።

በሳሙኤል ዘመን በእግዚአብሔር መለኮታዊ አገዛዝ (ቀጥተኛ አስተዳደር) ሥር የነበሩት እስራኤላውያን እንደሌለው አስዛብ መሆኑን ፈልገው ንጉሥ እንዲሾምላቸው ጠየቁ። ይህም በእግዚአብሔር ዓይን እርሱን መናቅ ነበር (1ሳሙ 8:7)። እግዚአብሔር ንጉሥ የሚሰጣቸው ጊዜ እንደሚኖር ተናግሮ ነበር (ዘፍ 49:10፤ ዘዳ 17:14-15፤ 28:36)³⁶። የሕዝቡ ከመለኮታዊ አገዛዝ ወደ ንጉሣዊ አገዛዝ³⁷ ሽግግር ጥያቄ ግን የእግዚአብሔርን ፈቃድና ጊዜ ያልጠበቀ በራሳቸው ጊዜ እንዲሆንላቸው ግድ ያሉበት ነው። እግዚአብሔርም የተመኙትን እንዲደርግላቸው ፈቀደ (1ሳሙ 8:7፤ 10:19፤ 12:17-19)። በዚህም መሠረት ሳኦል ንጉሥ ሆኖ ተሾመ።

³⁶ አንዳንድ ጊዜ እግዚአብሔር እርሱ የሚወደው (የሚመርጠው) ነገር እንዲሁ ሳይሆን ሰዎች ግድ ብለው የጠየቁትን እንዲያገኙ ይፈቅዳል (ዘኁ 14:2፤ 26-27፤ 22:20፤ መዝ 106:15)። አጥብቀን እንድንጸልይ የሚገባ ሲሆን (ሉቃ 11:5-13፤ 18:1-8፤ 2ቆሮ 12:7-10) የእግዚአብሔርን ፈቃድና ጊዜ በመጠየቅ ሳይሆን እኛ የምንፈልገውን ብቻ እንዲሆንልን ግድ ማለት እግዚአብሔርን እንደ መናቅ ይሆናል።

³⁷ Theocracy to the Monarchy

2. ሳኦል፡- ሳኦል በሳሙኤል የተቀባ ከእስራኤል ነገሥታት የመጀመሪያው ንጉሥ ነበር። ሳኦል በእግዚአብሔር የተናቀና ከንጉሥነቱ የተሻረም ንጉሥ ነው። ሳኦል የተናቀውና የተሻረው እግዚአብሔርን ባለመታዘዙ ነበር (1ሳሙ 13:13-14፤ 15:11፤ 22-23፤ 26-29)። ፍልስጥኤማዊው ጎልያድ እስራኤልን ለመውጋት በመጣ ጊዜ እርሱን እንዲገጥም የሚጠበቅ ሰው በጊዜው መሪ የሆነውና እንደ ጎልያድ ረጅሙ ሳኦል (1ሳሙ 9:2) በሆነ ነበር። ሴቶች ሳኦል ሺህ፤ ዳዊትም እልፍ ገደለ (18:7) ካለበት ጊዜ ጀምሮ ሳኦል፡-

- ✦ ዳዊትን ተመቅኝቶ ተመለከተው (18:9)።
- ✦ በዳዊት ጦሩን ወረወረበት (11)
- ✦ ዳዊትን ፈራው (12)
- ✦ ዳዊትን ከእርሱ አራቀው (13)
- ✦ ዳዊትን እጅግ ፈራው (15)
- ✦ ዳዊት በፍልስጥኤማውያን እንዲገደል በመመኘት የሺህ አለቃ አደረገው (13፤ 17)
- ✦ ለዳዊት ወጥመድ ትሆነው ዘንድ ልጁን ሜልኮልን ዳረለት (20-21፤ 27)
- ✦ ዕድሜውን ሁሉ ለዳዊት ጠላት ሆነ (29)

3. ዳዊት፡- ዳዊት በሳኦል ምትክ እግዚአብሔር የቀባውና የሾመው ንጉሥ ነው። ዳዊት ለንጉሥነት በሳሙኤል በተቀባበት ጊዜ በግ ጠባቂ ነበር። ዳዊት በእግዚአብሔር የሚታመን ሰው ነበር። ጎልያድን በጦርነት የገጠመው ...በሠራዊት ጌታ በእግዚአብሔር ስም እመጣብሃለሁ (1ሳሙ 17:45) በማለት ነው። ነገር ግን ዳዊት ጎልያድን ድል ባደረገ ጊዜ ሳኦል በዳዊት ቀንቶ አሳደደው። ከዚህ ሁኔታ በኋላ 1ኛ ሳሙኤል መጽሐፍ ስለ ዳዊት የሚናገረው ከሳኦል በመሸሽ ስላሳለፈው የሰደት ኑሮ ነው።

ክርስቶስ በመጽሐፈ ሳሙኤል ቀዳማዊ፡፡

ቀንዱ ከፍ ከፍ የሚለው መሲሕ /የተቀባው (2:10) እርሱ ክርስቶስ ነው (ሐዋ 4:27፤ 10:38)

ዋና ትምህርት

ያከበሩኝን አከብራለሁ፡- የካህኑ ኤሊ ልጆች የእግዚአብሔርን ቤተ መቅደስ ማርከሳቸውና የመሥዋዕቱን ሥርዓት አለመጠበቃቸው እግዚአብሔርን መናቃቸው ነበር። እግዚአብሔርም ጥበቃውን ከእነርሱ ላይ አነሣ፤ በእርሱ ተንቀዋልና። እግዚአብሔር እርሱን ለሚፈሩት ጋሻ ነው፤ ከበጎም ነገር አያጎልባቸውም።

የሐና ዝማሬ፡- ምድር በጣዖት አምልኮ በረከሰችበትና የካህናት ልጆች እግዚአብሔርን በማይፈሩበት ዘመን የነበረችው ሐና እግዚአብሔርን የምታውቅ የጸሎት ሰው ነበረች። የጸለየችውንም ስትቀበል ለእግዚአብሔር ምስጋናን ማቅረብ አልረሳችም። ልጅን በሰጣት በእግዚአብሔር መልካምነት ደስ ተሰኝታ እንዲህ ዘመረች (1ኛው 2)፡-

አትታበዩ፤ በኩራትም አትናገሩ፤

እግዚአብሔር አዋቂ ነውና፤

እግዚአብሔርም ሥራውን የሚመዝን ነውና

ከአፋችሁ የኩራት ነገር አይውጣ።

ምዕራፍ 10፡-

መጽሐፈ ሳሙኤል ካልዕ

ጸሐፊው፡- አይታወቅም።

ጊዜው፡- 930 ዓ.ዓ.

የመጽሐፉ ስያሜ፡-

ዋና ሰዎች፡- ዳዊት፤ ቤርሳቤህ፤ ናታን፤ አቤሴሎም

ዋና ሀሳብ፡- መጽሐፈ ሳሙኤል ካልዕ ከሳኦል ሞት በኋላ ስለ ዳዊት መንገዱ፤ ስለግዛቱ መስፋትና በኃጢአት ምክንያት በሕይወቱ ስለመጣው ውድቀት ያሳያል። የዳዊትን መልካም ነገር፤ ስህተትና ውድቀት ይገልጻል።

ተደጋጋሚ ቃል፡- የዳዊት ስም 267 ጊዜ ተጽፎአል። በአዲስ ኪዳንም የዳዊት ስም 58 ጊዜ ተጠቅሷል።

ቁልፍ ጥቅስ፡-

♦ «ዳዊትም ናታንን፤ እግዚአብሔርን በድያለሁ አለው። ናታንም ዳዊትን፤እግዚአብሔር ደግሞ ኃጢአትህን አርቆልሃል፤ አትሞትም። ነገር ግን በዚህ ነገር ለእግዚአብሔር ጠላቶች ታላቅ የስድብ ምክንያት አድርገሃልና ስለዚህ ደግሞ የተወለደልህ ልጅ ፈጽሞ ይሞታል አለው» (12:13-14)።

የመጽሐፉ አከፋፈል፡- መጽሐፉን ከንጉሡ ዳዊት ሕይወት ጋር በተያያዘ በ3 መካፈል ይቻላል።

1. የዳዊት መንገዱና የመንግሥቱ መጽናት (1-10)
2. የዳዊት በኃጢአት መውደቅና ውጤቱ (11-21)
3. የመጨረሻው ሁኔታ (22-24)

1. የዳዊት መንገዱና የመንግሥቱ መጽናት፡- ዳዊት በሙሉው እስራኤል ላይ የነገሠ የመጀመሪያው ንጉሥ ነው። ዳዊት በኤብሮን ለ7 ዓመት ከዚያም የእስራኤል ንጉሥ ሆኖ በኢየሩሳሌም ለ33 ዓመት በድምሩ ለ40 ዓመታት ነገሠ (5:4-5፤ 2ዜና 29:27)። ኢየሩሳሌምን የእስራኤል ዋና ከተማ አደረገ። የእስራኤል መንግሥት የተመሠረተው በሳኦል ዘመን ሲሆን የጸናውና የሰፋው በዳዊት ዘመን ነበር። በዳዊት ንጉሥነት ላይ

የተነሣ ተቃዋሚ ቢኖርም «የዳዊት ቤት እየጸና ሄደ» (3:1)። ዳዊት እግዚአብሔር ለአብርሃም የሰጠውን የርስት ተስፋ በአብዛኛው ያጠቃለለ ንጉሥ ነው።

ዳዊት መንግሥቱ ሲጸና የእግዚአብሔርን ታቦት ከነበረበት ስፍራ ወደ ኢየሩሳሌም አስመጣው (5-7)። ምንም እንኳን «ሳኦል ዕድሜውን ሁሉ ለዳዊት ጠላት» (1ኛው 18:29) ቢሆንም ሳኦልን ለመግደል በሚችልበት ሁኔታ አግኝቶት ቅባቱን በማክበር አልገደለውም (1ኛው 24:6)። ዳዊት ንጉሥ ሲሆንም በሳኦል ዘር ላይ አልተበቀለም፤ ይልቁን ቸርነት ሊያደርግ ፈለገ፤ የልጅ ልጁን ሜምሬቦስቴን በማዕዳ ዙሪያ አመጣው (9:3-8)።

ዳዊት ለእግዚአብሔር ማደሪያ ለመሥራት ፈለገ። እግዚአብሔርም «...ለስሜ ቤት ትሠራ ዘንድ በልብህ አስበሃልና ይህን በልብህ ማሰብህ መልካም አደረግህ» (1ነገ 8:18) አለው። እግዚአብሔር ከዳዊት ዘር ንጉሥ እንደሚይጠፋ ቃል ኪዳን ገባለት (7:12-16፤ 1ዜና 17:11-14፤ መዝ 89:3-4)። ይህ እግዚአብሔር ለዳዊት የገባው ቃል ኪዳን አስቀድሞ በአብርሃም ዘር በኩል ሕዝቡን እንደሚባርክ ከገባው ቃል ኪዳን ጋር የተያያዘ ሆኖ ስለ ክርስቶስ የዘላለም ንጉሥነት ያስረዳል። ይህም የዘላለም ቃል ኪዳን (2ኛው 7:13) ነው። እግዚአብሔር ከሰው ጋር ያደረጋቸው ዋና ዋና ቃል ኪዳኖች በሠንጠረዥ 14 ቀርበዋል።

ሠንጠረዥ 14
እግዚአብሔር ከሰው ጋር ያደረገው ቃል ኪዳን

ሰነዱ	ከማን ጋር	ክፍሉ	የቃል ኪዳን ባሕርይ	ምልክት
የኤዳም ኪዳን	አዳም (ለሰው ዘር)	ዘፍ 3:15 ዘፍ 2:16-17	አባቡ (ሰይጣን)ና የሰው ዘር ጠላቶች ይሆናሉ	ልጅን በጣር መውለድ፤ የሕይወት ዛፍ፤ የእባቡን ራስ መቀጥቀጥ (በክርስቶስ የተፈጸመ 1ኛኛ 3:8)
የኖህ ኪዳን	ከኖህ	ዘፍ 9:8-17	እግዚአብሔር ሁለተኛ ግለሰብ በውኃ እንደሚያጠፋ	ቀስተ ደመና
የአብርሃም ኪዳን	አብርሃም	ዘፍ 12:1-3፤ 15:1-21፤ 17:1-14	ግርዛት	አብርሃም ልጅ እንደሚያገኝ፤ ዘሩም ታላቅ ሕዝብ እንደሚሆን
የሙሴ ኪዳን	ሙሴ	ዘጸ 19:5-6	እስራኤል ለእግዚአብሔር የተለየ ሕዝብ	በእርሱ ምድር ሁሉ እንደሚባርክ
የዳዊት ኪዳን	ዳዊት	2ኛው 7:13፤ 23:5	የእርሱ ዘር ካህናት እንደሚሆኑ	ዘጸፋት፤ ነጻ መውጣት
የዳዊት ኪዳን	ዳዊት	2ኛው 7:13፤ 23:5	በዳዊት ዘር በኩል በሚመጣው መሰረት ደህንነት እንደሚመጣ	ከሀገር
አዲስ ቃል ኪዳን ¹⁸	በአዲስ ኪዳን በኢየሱስ ክሪስቶስ	ዕዘ 8:6-13	የኃጢአት ይቅርታና መዳን በኢየሱስ በማመን እንደሚገኝ	ከክርስቶስ ትንሣኤ

2. የዳዊት በኃጢአት መውደቅና ውጤቱ፡- ከምዕ 1-10 የዳዊትን ክፍታ ስንመለከት ከምዕ 11 ጀምሮ ግን በኃጢአት ምክንያት ማሽቆልቆሉን እናያለን። የሴሰኝነት ኃጢአት፤ ሰውን ማስገደልና ይህም በራሱ በቤተሰቡና በሃገሪቱ ላይ ያስከተለው ውጤት ነበረው።

♦ በራሱ ላይ (ምዕ 11-12)፡- ዳዊት ኃዘንተኛ ሰው ሆኖ ነበር፤ ከቤርሳሴህ የተወለደው ህፃን ሞተ።

¹⁸ አዲስ ኪዳን የቀደመው ኪዳን የተቀበሉት ኪዳኑን ስላልጠበቁ ሌላ ኪዳን አስፈለገ። እስራኤላውያን የገቡትን ቃል አላከበሩም፤ ሕጉን አልጠበቁም። እግዚአብሔር በልብ ላይ የሚጻፍ ኪዳን እንደሚለጥ ቃል ገባ። ይህም ኪዳን ሕያንዳንዱ ሰው ባልንጀራውን፤ እያንዳንዱም ወንድሙን፤ እግዚአብሔርን አወቅ ብሎ አያስተምርም፤ ከታናሹ ጀምሮ እስከ ታላቁ ድረስ ሁሉ ያውቁኛልና፤ ይላል እግዚአብሔር። በደላቸውን እምራቸዋለሁና፤ ኃጢአታቸውንም ከእንግዲህ ወዲህ አላስብምና። (ኤር 31:34)።

✦ በቤተሰቡ ላይ፡- ከቤትህ ሰይፍ አይርቅም (12:10) እንደተባለው በልጆቹ አምኖንና አቤሴሎም ምክንያት በቤተሰቡ ላይ ታላቅ ችግር መጣ፤ ከኢየሩሳሌም እስኪሸሽም ድረስ (ምዕ 14-18) ሆነ።

✦ በመንግሥቱ ላይ፡- በሕዝቡ መካከል የነበረው ሰላም እየደፈረሰ መጣ (19:9-10)፤ በተቃውሞም ተነሱበት።

ዳዊት በእንዲህ ዓይነት ሁኔታ ውስጥ ሲያልፍ ስሜቱን በመዝሙር ገልጾ ነበር። ጥቂቶቹ በሚቀጥለው ሠንጠረዥ 15 ቀርበዋል።

ሠንጠረዥ 15

በሳሙኤል መጽሐፍ የተገለጸ ዳዊት በመዝሙሩ³⁹

በሳሙኤል መጽሐፍ	ሁኔታው	በመዝሙር
1ሳሙ. 19:11	የዳዊት ቤት በተከበበ ጊዜ	59
21:10-11	ዳዊት በእኪሽ በተያዘ ጊዜ	56
21:12-22:1	ከእኪሽ ባመለጠ ጊዜ	34
22:1	ዳዊት በዋሻ ውስጥ	57፤ 142
22:9-19	ኢዶማዊው ዶይቅ ባወራበት ጊዜ	52
23:14-15	በኢዶምያስ ምድረ በዳ	63
23:19	ሰዎች ዳዊትን በከፋት ጊዜ	54
2ሳሙ. 8:1-14	ድል ከዮርዳኖስ ማዶ	60
11-12	ስለ ያሪያ ቤት ወደ ቤርሳቤህ በገባ ጊዜ	51
15-17	እቤሴሎም ባመጸ ጊዜ	3፤ 7
15-17	በይሁዳ ምድረ በዳ	63
22	በጠላቶች ላይ ድል ሲያገኝ	18

3. የመጨረሻው ሁኔታ፡- በመጨረሻዎቹ ምዕራፎች በእስራኤል ስለመጣው ራብና ዳዊት ሕዝቡን በመቁጠሩ ምክንያት ስለመጣበት ቅጣት እንመለከታለን። ሕዝብን መቁጠር በራሱ ኃጢአት አይደለም። ሙሴ በእግዚአብሔር ትዕዛዝ እስራኤላውያንን ሁለት ጊዜ ቆጥሯልና (ዘኁ 1 እና 26)። በዳዊት ላይ በደል የሆነበት ሕዝቡን ስለቆጠረበት ዓላማ ነው። ይህም ምናልባት ዳዊት «አቅሙን» ለመለካት ፈልጎ ይሆናል፤ ሆኖም ምን እንደነበረ እግዚአብሔር ያውቀዋል። መልካም ነገር በክፉ ዓላማ ሲደረግ በእግዚአብሔር ፊት በደል ይሆናል።

ክርስቶስ በመጽሐፈ ሳሙኤል ካልዕ።

ከኃጢአቱ በስተቀር ዳዊት በብሉይ ኪዳን የክርስቶስ ምሳሌ ነው። እግዚአብሔር ለዳዊት የገባው «ንጉሥነት» የዘላለም ቃል ኪዳን የተፈጸመው በኢየሱስ ክርስቶስ ነው (ሮሜ 1:3)።

ዋና ትምህርት፡-

የኃጢአት ውጤት ጉስቁልና ነው። ሰው እግዚአብሔርን ይፈራል እንጂ እግዚአብሔር ማንንም ሰው አይፈራም። ዳዊት የእስራኤል ታላቅ ንጉሥና ቃል ኪዳን የተገባለት ሰው ቢሆንም እንኳን ከእግዚአብሔር የጽድቅ ሚዛንና ፍርድ አላመለጠም። በአንድ ወቅት «ዳዊት ያደረገው ሁሉ በእግዚአብሔር ፊት ክፉ ሆኑ» (11:27) እንደሚል እግዚአብሔር በኃጢአት ያዘናል፤ የሚወዳቸውን ይቀጣቸዋል። ኃጢአት ደስታን ወደ ሀዘን፤ ድል አድረጊነትን ወደ ውድቀት ይለውጣል።

የተዋረደ መንፈስ ያለውን ሰው እግዚአብሔር ይወዳል። ዳዊት የእግዚአብሔርን ቅጣት የሚያከብርና የይቅርታ ልብ ያለው ሰው ነበር። በነቢዩ ናታን ኃጢአት ማድረጉ ከነገረው በኋላ ዳዊት ከመንግሥቱ መቀመጫ ወረደ፤ በአመድም ላይ ተቀመጠ፤ እግዚአብሔርንም በንስሐ ለመነፃ፤ እንዲሁም አለ «እግዚአብሔርን በድያለሁ» (12:13)። ምድራዊ ሥልጣኑንና ክብሩን ኃጢአቱን ለመሸፈኛነት፤ ነቢዩንም ለማስፈራሪያነት አልተጠቀመበትም። ንጉሥ ቢሆንም ለነገሥታት ንጉሥ ለእግዚአብሔር ተንበረከከ። ዳዊትን «እንደ ልቤ» ያሰኘውም ይህ የተዋረደ መንፈሱ ነው። እግዚአብሔርም ምሕረት አደረገለት።

የመዝራትና የማጨድ ሕግ፡- ኃጢአት ብንሠራም ንስሐ እስክገባን ድረስ እግዚአብሔር ይቀር ይለናል ብሎ ራስን አለመግዛት እግዚአብሔርን መዳፈር ነው። ኃጢአትን መናዘዝ ከእግዚአብሔር ዘንድ ይቅርታ ወይም ምሕረትን ቢያስገኝም በዳዊት እንደታየው ስለ ኃጢአት ምክንያት እግዚአብሔር የሚያመጣውን ቅጣት ግን ላያስቀረው ይችላል። እግዚአብሔር ንስሐ የተገባበትን ኃጢአት እንደ ቸርነቱ ብዛት ይቅር ይላል፤ የተፈጸመውን ኃጢአት ግን ያልተፈጸመ ድርጊት አያደርገውም። ዳዊት ኃጢአትን ዘራ ኃጢአትን በቤተሰቡ አጨደ። «ሰው ሁሉ የዘራውን ያንኑ ያጭዳል» (ገላ 6:7)። የተሰላቱ ምርጫዎችና ድርጊቶች ከፍተኛ ዋጋ (ቅጣት) ስለሚያስከትሉ (2ሳሙ. 6:6፤ 11:4፤ 15፤ 13:14፤ 28-29፤ 14:24፤ 16:7፤ 21:1፤ 24:10) በእግዚአብሔር ጸጋ እርሱን እየፈሩ መኖር ከቅጣት ይጠብቃል።

³⁹ ESV Study Bible, p.488, Life Application Bible, P.953